

Bakalářská práce

Úchop psací potřeby dětmi v mateřské škole

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor:

Učitelství pro mateřské školy

Autor práce:

Michaela Janoušová

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Liberec 2022

Zadání bakalářské práce

Úchop psací potřeby dětmi v mateřské škole

Jméno a příjmení:

Michaela Janoušová

Osobní číslo:

P18000818

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor:

Učitelství pro mateřské školy

Zadávající katedra:

Katedra primárního vzdělávání

Akademický rok:

2019/2020

Zásady pro vypracování:

Cíl: Analýza úchopu psací potřeby dětmi v mateřské škole

Požadavky: studium odborné literatury, fotodokumentace úchopu psací potřeby dětmi v mateřské škole, analýza fotografií a její vyhodnocení

Metody: rozhovor, analýza fotodokumentace

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce: tištěná/elektronická
Jazyk práce: Čeština

Seznam odborné literatury:

1. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2006. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: Computer Press. ISBN 80-251-0977-1.
2. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2015. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Brno: Edika. ISBN 978-80-266-0793-9.
3. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.
4. MŠMT. 2017. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. Praha, Česká republika: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2017 [cit. 2018-03-18]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/39793_1_1/
5. SKUTIL, M. a kol., 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7.

Vedoucí práce: PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce: 1. února 2020
Předpokládaný termín odevzdání: 1. května 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 1. března 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Janě Johnové, Ph.D., za odborné vedení práce, vstřícný přístup a její cenné rady při zpracování práce.

Poděkování patří také učitelkám vybraných mateřských škol, které mi poskytly informace k praktické části této bakalářské práce.

Děkuji své rodině a přátelům, kteří mě podporovali nejen během celého studia, ale především při psaní bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá úchopem psací potřeby dětmi v mateřské škole. Cílem práce je analýza úchopu psací potřeby dětmi v mateřské škole. Práce se skládá z teoretické a praktické části.

První kapitola teoretické části je zaměřena na grafomotoriku a její rozvoj. V této kapitole je zahrnutá hrubá a jemná motorika dítěte, faktory ovlivňující kresbu dítěte, skupiny grafomotorických prvků a informace o přípravě dítěte na psaní neboli návyky pro rozvoj grafomotoriky. Následující kapitola se věnuje úchopu psací potřeby v předškolním věku. V této kapitole nalezneme také ukázky správného i nesprávného úchopu.

Na teoretickou část navazuje část praktická. Praktická část je zaměřena na analýzu fotografií, která ověřuje správný a nesprávný úchop dítěte ve vybraných mateřských školách. Součástí praktické části je i strukturovaný rozhovor, jehož výsledky jsou popsány v závěrečné části práce.

Klíčová slova:

Analýza úchopu psací potřeby, grafomotorika, jemná motorika, mateřská škola, úchop psací potřeby

Annotation

The thesis deals with the grip of writing instruments by kindergarten children. The aim of the thesis is to analyse types of mentioned grip. The text consists of theoretical and practical parts.

The first chapter of the theoretical part is focused on graphomotorics and its development. The chapter describes the gross and fine motor skills of the child, factors influencing the child's drawing, groups of graphomotor elements and information about preparing the child for writing, in other words, habits for the development of graphomotorics. The following chapter is devoted to the grip of writing instruments in preschool age. Moreover, examples of correct and incorrect grip can be found in this chapter.

The practical part follows. It includes the photograph analysis which verifies the correct and incorrect grip of children in selected kindergartens. This part comprises a structured interview, the results of which are described in the final part of the thesis.

Key words:

Analysis of the writing instruments grip, graphomotorics, fine motor skills, kindergarten, the grip of writing instruments

Obsah

Seznam obrázků	10
Seznam grafů.....	11
Seznam použitých zkratk a symbolů	12
Úvod.....	13
1 Grafomotorika a její rozvoj	14
1.1 Hrubá a jemná motorika	15
1.2 Faktory ovlivňující kresbu dítěte předškolního věku	16
1.3 Kreslení a psaní u leváků	18
1.4 Skupiny grafomotorických prvků	19
1.5 Návyky pro rozvoj grafomotoriky	22
1.5.1 Správná poloha těla při kreslení a psaní	22
1.5.2 Postavení ruky při kreslení a psaní	23
1.5.3 Uvolnění ruky při kreslení a psaní.....	24
1.5.4 Úchop psací potřeby	24
1.5.5 Výběr nábytku	24
1.5.6 Osvětlení pracovní plochy	25
2 Úchop psací potřeby v předškolním věku	26
2.1 Klasifikace úchopu dítěte dle věku.....	26
2.1.1 Úchop dítěte 0–3 let.....	26
2.1.2 Úchop dítěte 3–6 let.....	27
2.2 Klasifikace úchopu psací potřeby	27
2.3 Nácvik a náprava úchopu psací potřeby	34
2.4 Volba psací potřeby	35
2.5 Cviky k rozcvičení a uvolnění ruky	35
2.6 Pohybové uvolňovací cviky.....	37
3 Cíle a výzkumné otázky	39

3.1	Cíle.....	39
3.2	Výzkumné otázky	39
4	Metodologie výzkumného šetření	40
4.1	Strukturovaný rozhovor	40
4.2	Analýza dokumentů	41
4.3	Charakteristika výzkumného souboru	42
4.4	Průběh šetření	45
5	Výsledky šetření	46
5.1	Vyhodnocení strukturovaného rozhovoru	46
5.1	Vyhodnocení analýzy fotodokumentace úchopu psací potřeby dětmi v mateřské škole.....	48
6	Závěr.....	54
7	Seznam použitých zdrojů	56

Seznam obrázků

Obrázek 1: Grafomotorické prvky	22
Obrázek 2: Správná poloha těla při kreslení a psaní.....	23
Obrázek 3: Správný úchop psací potřeby	28
Obrázek 4: Správný úchop psací potřeby u hrotu a vysoko	29
Obrázek 5: Křečovitý úchop	30
Obrázek 6: Protážená hrstička	30
Obrázek 7: Špetkový úchop s palcem.....	31
Obrázek 8: Nesprávné úchopy psací potřeby – podkládání čtvrtým prstem	32
Obrázek 9: Smyčcový úchop psací potřeby	33
Obrázek 10: Pěstičkový úchop psací potřeby	33
Obrázek 11: Ojedinělé nesprávné úchopy psací potřeby	34
Obrázek 12: Uvolňovací grafomotorické cviky (dráhy).....	36
Obrázek 13: Uvolňovací jednotažné cviky	36

Seznam grafů

Graf 1: Správný a nesprávný úchop psací potřeby všech dětí dle věku v měsících	48
Graf 2: Nesprávné úchopy psací potřeby podle postavení prstů dítěte dle věku v měsících	49
Graf 3: Členění nesprávných úchopů psací potřeby všech sledovaných dětí	50
Graf 4: Správný a nesprávný úchop psací potřeby ve sledovaných MŠ dle počtu šetřených dětí ve třídě	51
Graf 5: Správný a nesprávný úchop psací potřeby ve sledovaných MŠ dle celkového počtu dětí	52

Seznam použitých zkratk a symbolů

atd. – a tak dále

cca – přibližně

cm – centimetr

kol. – kolektiv

měs. – měsíc

MŠ – mateřská škola

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

např. – například

s. – strana

° – stupeň

SŠ – střední škola

SVP – speciálně vzdělávací potřeby

tzv. – takzvaně

VŠ – vysoká škola

Úvod

Mezi časté problémy dětí v předškolním věku patří nesprávný úchop psací potřeby, který později může vést ke školním neúspěchům. S touto problematikou souvisí méně rozvinutá jemná motorika. Stále častěji se ve své praxi setkávám s dětmi, které nemají dostatečně rozvinutou jemnou motoriku. Domnívám se, že jednou z příčin tohoto problému je stále častější používání moderních technologií, které se vyskytuje už i v mateřských školách. Stále více rodičů spoléhá na to, že se dítě zabaví hraním her na tabletu či sledováním různých pořadů. Nemusí tudíž věnovat dítěti tolik času. Používání moderních technologií je v současné době běžnou součástí života, ale využívání klasických způsobů hry je pro dítě v oblasti jemné motoriky mnohem přínosnější. Myslím tím například stavění, skládání puzzle, stříhání, lepení, ale i běžné činnosti, jako je zapínání zipu, mytí rukou či zavazování tkaniček. Dobrým příkladem pro rozvoj jemné motoriky dítěte je právě kresba, při které je využívána psací potřeba.

Z tohoto důvodu jsem se rozhodla pro vypracování bakalářské práce na téma Úchop psací potřeby dětmi v mateřské škole. Cílem práce je zhodnocení úchopu psací potřeby dětmi v mateřské škole.

Bakalářská práce obsahuje dvě části, část teoretickou, na kterou navazuje část praktická. Teoretická část se skládá ze dvou hlavních kapitol. První kapitola je věnována grafomotorice a jejímu rozvoji. Druhá kapitola se zabývá úchopem psací potřeby v předškolním věku dítěte.

Praktická část obsahuje cíle a výzkumné otázky, které byly pro tuto část práce stanoveny. Následně jsou v této kapitole zmíněny metody, které jsem využila. V závěrečné části práce je popsán průběh šetření, výsledky strukturovaného rozhovoru a vyhodnocení analýzy fotodokumentace úchopu psací potřeby dětmi v mateřské škole.

Práce může pomoci studentům, pedagogům či rodičům, kteří se snaží své děti v této oblasti dostatečně rozvíjet.

1 Grafomotorika a její rozvoj

Slovo grafomotorika pochází z řeckého slova grafo (psaní) a latinského motus (pohyb). Grafomotorika je považována za specifickou součást motorických dovedností a schopností. V odborné literatuře je definována jako „*soubor psychomotorických činností, které jedinec vykonává při psaní*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 69–70). Dle Doležalové (2010, s. 18) je grafomotorika „*soubor senzomotorických činností, které jedinec vykonává při kreslení a psaní*“. Mezi tyto motorické dovednosti a schopnosti dítěte řadíme hrubou motoriku, jemnou motoriku, grafomotoriku, motoriku mluvidel a motoriku očních pohybů. Základy motoriky mluvidel se začínají vyvíjet již v těhotenství. Motorika těla je velice úzce spojena s řečí, jelikož nedílnou součástí motoriky je i grafomotorika, která je pro správný rozvoj řeči důležitá. Obvykle, když dítě začíná chodit, začíná současně rozvíjet i slovní zásobu. Říká se, že u dětí s narušeným, opožděným vývojem hrubé či jemné motoriky nastávají problémy ve vývoji řeči.

Vývoj hrubé motoriky je založen především na přirozených aktivitách dítěte, zahrnuje položky zaměřené například na posouzení pohyblivosti dítěte, jeho koordinaci či rovnováhu. Zmíněné složky lze pozorovat během pobytu venku, skákání, běhání apod. Rozvoj jemné motoriky je založen převážně na rukodělných aktivitách dítěte či sebeobsluze. Také motorika očních pohybů se rozvíjí již od narození dítěte. Zrakem přijímáme nejvíce informací, zrak slouží k poznání světa a je prostředkem komunikace. Se zrakovým vnímáním souvisí pojem zraková paměť, kterou lze u dítěte rozvíjet například prostřednictvím hraní pexesa.

Úroveň jemné motoriky, grafomotoriky a vizuomotoriky (koordinace pohybů ruky a oka) u předškolních dětí je jedním z důležitých kritérií pro posuzování školní zralosti. Grafomotorika je soubor psychických činností. Jedná se o pohyb ruky při kreslení a psaní. Grafomotorické dovednosti se vyvíjejí u každého dítěte individuálně. Prostředkem vývoje grafomotoriky je kresba, která přináší dítěti radost, pocit uspokojení a dává mu možnost něco vytvořit, vyjádřit se či je pro něj pouze hrou. Díky kresbě máme možnost dítě lépe poznat, přiblížit se mu nebo s ním navázat kontakt (Bednářová & Šmardová, 2010, s. 13).

K čemu slouží kresba dítěte?

- „*poskytuje informace o emocionalitě dítěte*“
- *může být rehabilitačním nástrojem*
- *je komunikačním prostředkem*

- poskytuje informace o úrovni jemné motoriky a grafomotoriky
- poskytuje informace o celkové vývojové úrovni
- může být terapeutickým nástrojem
- poskytuje informace o zrakovém a prostorovém vnímání
- poskytuje informace o vizuomotorice
- poskytuje informace o vztazích a postojích dítěte“

(Bednářová & Šmardová, 2011, s. 6)

Kresba je také nedílnou součástí vývoje dítěte a má velký vliv na pozdější dovednost psaní dítěte ve škole. Křížová (2017, s. 11) definuje kresbu jako „základní vyjadřovací prostředek, při němž vzniká výsledné zobrazení v ploše pomocí linie.“ Dítě může kreslit suchou či mokrou stopou. O suchou kresbu se jedná tehdy, jestliže dítě využije suchý nástroj, který se nenamáčí do tekutiny. Mokrý kresba vzniká v případě, že dítě využije ke své práci tuš, inkoust či fixy (Křížová, 2017, s. 11–15).

1.1 Hrubá a jemná motorika

Grafomotorika je velmi ovlivněna vývojem hrubé a jemné motoriky. Motorika dítěte zahrnuje veškeré pohyby celého těla. Pohybové schopnosti hrají roli ve vývoji každého jedince a také se podílí na vývoji kognitivního myšlení. Hrubá motorika funguje za pomoci velkých svalových skupin a jemná motorika se opírá o drobné svalové skupiny, související především s obratností rukou a mluvidel (Zelinková, 2001, s. 50–55).

Hrubá motorika

Hrubá motorika vychází z pohybů celého těla a její rozvoj podporují tělesné hry. Je důležité dbát u dítěte na správné držení těla. Rozvoji hrubé motoriky je třeba se věnovat, jelikož na hrubou motoriku navazují další aktivity a je s ní spojen i rozvoj grafomotoriky. Hrubá motorika se rozvíjí již v raném věku dítěte a postupem času se zlepšuje. Ovládnutí této motoriky je pro dítě významným mezníkem v celkovém rozvoji, protože je v případě oslabené koordinace pohybu nutné podpořit rozvoj hrubé motoriky. Pohybové schopnosti dítěte se také vzájemně prolínají s řečí, jak již bylo zmíněno v předešlém odstavci. Dítě předškolního věku by mělo zvládnout např. skok snožmo / na jedné noze, chytání, házení, běh, chůzi po schodech či kop do míče. (MŠMT, 2021).

Andersonová, at al. (1993, s. 13–27) ve své publikaci charakterizuje hrubou motoriku jako významný mezník pro celkový rozvoj dítěte předškolního věku. Dítě předškolního věku postupně začíná ovládat jednotlivé části těla, pohyby velkých

svalových skupin a získává sebedůvěru. Pohybové aktivity rozvíjející hrubou motoriku napomáhají také k návykům denního režimu (Andersonová, at al., 1993, s. 13–27).

Jemná motorika

Jemná motorika je řízena činností drobných svalů, které se postupně vyvíjejí a zdokonalují. Jedná se o pohyb prstů a zápěstí. Zahrnuje také několik skupin: grafomotoriku¹, logomotoriku², mimiku³, oromotoriku⁴ a vizuomotoriku⁵. Tyto oblasti bychom měli u dítěte dostatečně rozvíjet.

Jemná motorika se dá pozorovat i u novorozence, kdy jsou jeho pohyby reflexní a spontánní, dítě pohybuje rychle a nekontrolovaně rukama, uchopuje. V kojeneckém období dítě předměty uchopí už oběma rukama a učí se předměty pouštět. Batole se snaží již napodobovat. Zdokonaluje se koordinace prstů a sebeobsluha. V předškolním věku dítěte je důležité dbát na správný výběr hraček, stavebnic, pomůcek a činností, jako je např. kresba. Dítě napodobuje dospělého, pomáhá mu.

Jemná motorika se dá snadno rozvíjet. Napomáhají k tomu každodenní běžné činnosti, sebeobsluha, manipulační hry a tvořivé činnosti. Jak uvádí Bednářová & Šmardová (2011, s. 44), všechny vykonávané činnosti by pro dítě měly mít smysl, mělo by v nich vidět užitek, např. navlékání korálků s dítětem je přínosem v případě, že šňůru navlečených korálků ono samo nebo maminka po určitý čas nosí. Pokud po dokončení navlékání korálky ze šňůrky vyvěčeme a dítěti určíme, že má navlékat znovu, jeho práce smysl ztrácí a dítě není motivováno v činnosti pokračovat nebo se k ní později vracet. Toto tvrzení autorek, se kterým se shoduje i Vágnerová (2000, s. 102) mohu potvrdit, jelikož se s ním setkávám často v praxi (Bednářová & Šmardová, 2011, s. 44–47).

1.2 Faktory ovlivňující kresbu dítěte předškolního věku

Faktorů, které ovlivňují kresbu dítěte předškolního věku je mnoho, jedním z nich je vývoj řeči, se kterým bývá kresba často porovnávána. V těchto dvou oblastech může být u dítěte ale rozdíl. Odlišnosti se týkají výsledku činnosti.

Slovní zásoba dítěte předškolního věku by měla být pestrá a rozvinuta ve všech jazykových rovinách. Předpokládá se, že šestileté dítě začne používat všechny slovní

¹ Pohybová aktivita při grafických činnostech.

² Pohybová aktivita mluvních orgánů.

³ Pohybová aktivita obličeje.

⁴ Pohyb dutiny ústní.

⁵ Pohybová aktivita se zpětnou zrakovou vazbou.

druhy, srozumitelně se vyjádří, správně skloňuje podstatná jména a časuje zájmena. V tomto věku dítě také často vypráví své zážitky, přičemž by mělo mluvit gramaticky správně. V průběhu dne objevuje a poznává nová slova, která následně aktivně využívá (Bednářová & Šmardová, 2015, s. 84-85).

Vliv na dětskou kresbu má také již zmíněný motorický vývoj. U dětí se sníženou koordinací pohybu je třeba nejprve podpořit rozvoj hrubé motoriky, jelikož z rozvoje hrubé motoriky vychází rozvoj jemné motoriky a následně pak rozvoj grafomotoriky. Jestliže je dítě nevyzrálé či má poruchu zrakového vnímání, odráží se to velmi v jeho grafickém projevu.

Také lateralita má významnou roli v kresbě dítěte. Jde o vztah přednostního užívání jednoho z párových orgánů. Orgán, který je přednostně používán, se nazývá vedoucím orgánem. Druhý orgán je pouze pomocný. Symetričnost lidského těla je zdánlivá. Autorky Bednářová & Šmardová (2011, s. 39–41) rozdělují lateralitu na čtyři druhy:

- genotypická lateralita – odpovídá vrozené dominanci
- fenotypická lateralita – vlivem prostředí může být genotyp změněn, např. přecvičený levák
- z nutnosti – po úplném vyřazení vedoucího orgánu či jeho omezení, např. po amputaci či úrazu
- patologická lateralita – vyřazení původně vedoucí mozkové hemisféry

Autorka Fasnerová (2018) člení lateralitu podle vztahu mezi koordinací oka a ruky na souhlasnou, nevyhraněnou a překříženou. Jestliže se jedná o souhlasnou lateralitu, převládají párové orgány vždy jedné strany (ruka, oko). Nevyhraněná lateralita dítěte odpovídá tomu, když dítě využívá oba párové orgány stejně. Překřížená lateralita spočívá v tom, že dítě upřednostňuje pravou vedoucí ruku a levé oko či naopak (Fasnerová, 2018, s. 132–136).

Posuzování laterality u dítěte by mělo být součástí vyšetření školní zralosti. Pro zjištění laterality potřebujeme získat souhrn informací, které lze vypožorovat například při spontánních činnostech dítěte, při kresbě či z rodinné anamnézy.

Zrak je jedním z hlavních faktorů ovlivňujících kvalitu kreslení a psaní dítěte. Zrakové vnímání je zahrnováno do přípravné oblasti čtení a psaní. Součástí zrakového vnímání jsou jeho čtyři oblasti: zraková analýza – syntéza je dovednost, kdy je dítě schopno vnímat optický vjem jako celek a také se zaměřit na jednotlivé části, které celek

tvoří. K možnostem rozvíjející zrakovou analýzu – syntézu patří např. skládání či stříhání obrázků, skládání kostek nebo dokreslování obrázků. Zraková diferenciací je schopnost rozlišit detaily, rozpoznat rozdíly a shody. Dítě předškolního věku by mělo zaznamenat i méně výrazné rozdíly na rozdíl od čtyřletého dítěte. Činnosti, které rozvíjejí zrakovou diferenciací se dají zařadit ke školní diagnostice, jedná se například o hledání rozdílů, vyhledávání stejných obrázků, vyhledávání shodných dvojic mezi ostatními obrázky či vyhledávání předem určeného písmena. Zraková paměť zahrnuje zapamatování si jednotlivých zrakově vnímaných objektů. Často využívané pexeso řadíme k činnostem rozvíjejícím zrakovou paměť. Ke správnému rozvoji zrakového vnímání dítěte je důležité, aby dítě mělo dostatečný prostor a vhodné podněty.

Poslední složkou ovlivňující dětskou kresbu je paměť, pozornost, schopnost představivosti a reprodukce. Dítě si nejlépe zapamatuje věci, které vidělo nebo zažilo na vlastní kůži. To, co dítě vnímá, si uloží nejlépe do paměti. Tyto vjemy si poté dokáže živě představit. Paměť dítěte předškolního věku je charakterizována jako paměť mechanická, která poskytuje základ přijímání informací. Úroveň kvality a délky paměti ovlivňují emoce, zdravotní stav a také současná situace dítěte například v rodině. Na dítě může mít vliv také rodinná anamnéza (Kořátková & Průcha, 2013, s. 98). Představy dětí jsou velmi bohaté a pestré. Představují si realitu dle svých potřeb. Na to, co má dítě dělat, se musí nejprve umět soustředit samo na sebe, poté se může soustředit na práci (Bednářová & Šmardová, 2011, s. 39–41).

1.3 Kreslení a psaní u leváků

Z leváctví není třeba mít obavy. Dle statistik se ve školských zařízeních vyskytují přibližně 4 % leváků. Dle Vodičky (2008) může levák kreslit či psát dvěma způsoby. O první, tzv. dolní způsob se jedná tehdy, když dítě tlačí psací potřebu před sebou, přičemž si zakrývá obsah práce. Těmto dětem je třeba nabídnout např. pracovní list, který má předepsané vzory i na konci řádku.

Druhým, tzv. horním způsobem, který Vodička (2008) nazývá „drápání“, je způsob, kdy dítě ruku stáčí nad písmeno, opírá se hřbetem a po papíře se posouvá zlehka, čímž omezuje tlak na psací potřebu. Dítě má možnost si vidět na svůj obrázek či napsaný text.

Oba dva zmiňované způsoby by měly být střídány, aby nedocházelo k přetížení svalů dítěte. To, jak si dítě papír otočí, záleží na individuální potřebě dítěte. Častějším způsobem otočení papíru u leváků je tzv. dolní způsob, kdy je levý roh papíru

natočen směrem nahoru. U horního způsobu má levák natočen papír stejně jako pravák, natáčí vzhůru pouze pravý roh psací plochy. U starších dětí je třeba vycházet ze sklonu písma každého dítěte a natočením psací plochy sklon regulovat.

Důležitý je také výběr psacího náčiní. Pro leváky volíme psací potřeby, které se nerozmazávají. Osvětlení je rozdílné než u praváka, je třeba dbát na to, aby si dítě při práci nestínilo (Vodička, 2008).

1.4 Skupiny grafomotorických prvků

Grafické prvky a grafomotorické cviky souvisí s vývojem dětské kresby. Posloupnost grafomotorických cviků a grafických prvků je důležitá, abychom v tomto směru mohli dítě rozvíjet. Jestliže chceme u dítěte rozvíjet grafomotorický vývoj, je vhodné dodržovat určitá kritéria posloupnosti a daná pravidla. Některé publikace zaměřené na grafomotorický vývoj nerespektují pravidla posloupnosti grafomotorického vývoje, proto je důležité posloupnost grafomotorického vývoje přizpůsobit každému dítěti individuálně. Autorky Bednářová & Šmardová (2011, s. 62) uvádějí, že každé dítě je výjimečné a jedinečné. Můžeme se tedy setkat s různými odchylkami, které ale nejsou neobvyklé a neukazují nám žádné odchýlení ve vývoji dítěte.

Bednářová & Šmardová (2011, s. 63–74) rozdělují grafické prvky do čtyř skupin. Náročnost prvků postupně zvyšuje nároky na koordinaci. Obtížnost u každého prvku můžeme zvýšit například zmenšením velikosti, zvýšením hustoty čar, střídáním velikosti či tvaru, snížením podpůrných technik atd. Pro děti předškolního věku jsou vhodné ale pouze první dvě skupiny grafomotorických prvků. Při neúspěšném zvládnutí tvarů můžeme využít některou z podpůrných technik (slovní, zraková a hmatová opora).

První skupina grafických prvků je určena věkové kategorii 3 až 4,5 let. Jsou zde zařazeny grafické prvky, které jsou koordinované a směr čáry je předem daný. Dítě vychází z představ, ví, co kreslí. Tyto prvky navazují na období čaranic, tudíž patří mezi nejjednodušší. V první skupině grafomotorických cviků je celkem 7 prvků (Bednářová & Šmardová, 2006, s. 63–65).

Prvním grafickým prvkem této skupiny je **svislá rovná čára** vedená plynule odshora dolů. Pohyb ruky dítěte vychází z ramenního kloubu při pohybu celou paží. Nejprve spojujeme větší body, následně menší body, které jsou náročnější na přesnost a udržení směru čáry. Později kreslí dítě **čáry vodorovné**, vedené vždy zleva doprava. Směr

napomáhá podporovat zautomatizování očních pohybů v daném směru dítěte ve kterém bude později číst a psát. Na začátku dítě opět spojuje větší, výraznější body či obrázky.

Následující grafický prvek první skupiny je pro některé děti náročnější – je to **kruh**. Pohyb ruky vychází z celé paže přes loket a zápěstí. Pro tento prvek je vhodné využít větší formát papíru a nejprve kruh opakovaně obtahovat prstem. Dítě se tak snaží o zautomatizování pohybu. Kruh procvičuje také uvolnění a správné postavení ruky dítěte.

Tečky jsou dalším prvkem této skupiny. Kreslení teček spočívá v dotyku hrotu tužky papíru. Pohyb při kreslení teček vychází ze zápěstí a velmi důležitá je volba psací potřeby.

Dalším grafickým prvkem první skupiny je **horní a dolní oblouk**, kdy je pohyb ruky veden opět zleva doprava. Oblouk kopíruje kyvadlový pohyb ruky dítěte, avšak dítě zvládne zprvu pouze jeden oblouk jedním tahem. Pokud se oblouk dítěti nedaří, pomůžeme mu oblouk navodit pomocí dráhy.

Nejnáročnější prvek této skupiny jsou **šikmé čáry** vedené pomocí opěrných bodů zleva doprava. Spadají sem středně dlouhé a dlouhé čáry, které spojují dva shodné obrázky (Bednářová & Šmardová, 2006, s. 63-65).

Druhá skupina grafických prvků je charakteristická pro věkovou kategorii 4 až 5,5 let. Pro zvládnutí prvků této skupiny je nutná širší škála koordinovaných pohybů a udržení vzdálenosti mezi určitými liniemi. Základními prvky druhé skupiny jsou spirála, šikmé čáry, vlnovka, elipsa, kreslení zubů mezi opěrné body, spojování bodů šikmými čarami, spojené horní a spodní oblouky.

Spirála je náročná na koordinaci a správný odhad vzdálenosti mezi čarami. Předchozí linie by se neměla dotýkat, jelikož se postupně zvětšuje. Pohyb ruky vychází z ramenního kloubu až po zápěstí. Při nácviu spirály autorky (Bednářová & Šmardová, 2006, s. 65) doporučují využít velký formát papíru, kdy pedagog nejprve nakreslí spirálu a dítě poté obtahuje předkreslenou stopu či kreslí mezi čarami. V případě, že se čáry spirály dotýkají či dojde k překřížení je nutné činnost ukončit a začít znovu.

Druhým prvkem této skupiny jsou **šikmé čáry všemi směry**. Vedení šikmých čar začínáme spojením obrázků, následně spojením bodů od středu ven. Motivací těchto čar může být například kreslení deště. Sklon bude později pro dítě předškolního věku důležitý pro budoucí psaní a udržení sklonu písma.

Dalším grafickým prvkem je **vlnovka**, pro kterou je zásadní zvládnutí horního i dolního oblouku. Vlnovku kreslíme zleva doprava a dodržujeme vzdálenosti mezi jednotlivými čarami. V případě obtíží s tímto prvkem je třeba se vrátit zpět k nacvičování obloučků.

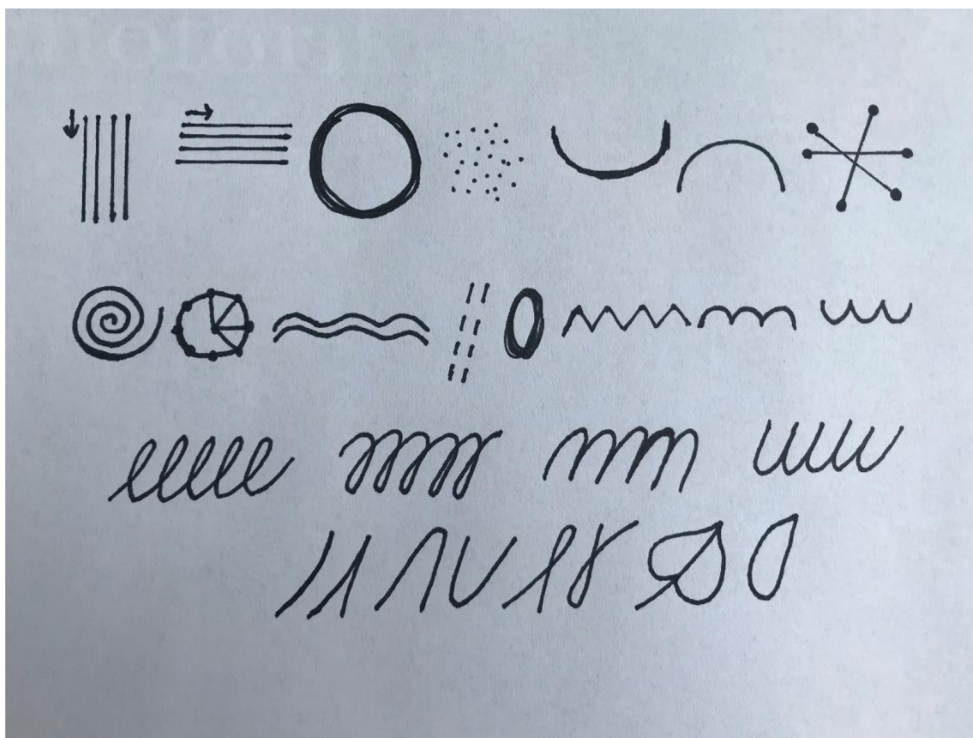
Elipsa vychází z přirozeného pohybu zápěstí. Pro některé děti je tento prvek obtížnější, pokud tomu tak je, nespěcháme s navozením dalšího prvku, ale vrátíme se k předchozímu zvládnutému prvkem. Elipsu kreslíme jedním směrem na velký formát papíru.

Ostré obraty neboli **zuby** navazují na zvládnutí šikmých čar a změny směru ve vedení čáry. Stopa čáry by měla být jednotázná a plynulá. Tento prvek je pro děti velmi obtížný a často dochází k zakulacení konců. Možností nácvičení změny směru je spojování šikmých bodů, kdy se čáry překřížují či houpavý, jednotázný pohyb. Třetí způsob osvojení ostrých obrátů je pomocí opěrných bodů, kdy spojování bodů musí být plynulé. Důležité je dbát na to, aby dítě dokázalo ruku zastavit a zároveň ji nezvedat, a přitom změnit směr čáry.

Poslední prvek této skupiny jsou **spojené oblouky**, které navazují na oblouky z předchozí skupiny. Stejně tak, jako u ostrých obrátů, je důležitá změna směru a plynulost pro při kreslení spojených oblouků (Bednářová & Šmardová, 2006, s. 65-69).

Třetí skupina grafických prvků je typická pro období 5 až 6,5 let. Prvky této skupiny vyžadují podobné pohyby a koordinaci ruky jako při psaní. U dětí, které mají později potíže se psaním, můžeme pozorovat potíže se zvládnutím těchto prvků. Do třetí skupiny patří tyto prvky: horní smyčky, spodní smyčky, horní oblouk s vratným tahem, spodní oblouk s vratným tahem a další druhy smyček.

Čtvrtá skupina grafických prvků představuje období věku dítěte 6–7 let. S touto skupinou grafických prvků se setkávají děti na začátku školního období. Tvoří ji elementy písma. Řadíme sem následující prvky: stoupající šikmá čára s mírným prohnutím, šikmá čára s ostrým obratem, horní a dolní zátrh, horní a spodní klička, srdcovka a šikmo postavený ovál. Střídání velikosti prvků je vhodné zařadit až tehdy, když dítě dobře zvládá jednotlivé prvky (Bednářová & Šmardová, 2011, s. 63–74).

Obrázek 1: Grafomotorické prvky

Zdroj: vlastní – (inspirováno Bednářová & Šmardová, 2011)

1.5 Návyky pro rozvoj grafomotoriky

Tato podkapitola je věnována správným hygienickým návykům při rozvoji grafomotoriky. Pro dítě předškolního věku je velmi důležité dbát na to, jak u kreslení sedí, drží tužku a pracuje s uvolněním a napětím. Je nutné se na tyto oblasti zaměřit hned, když se dítě pokouší o první kresbu. V případě, že se u dítěte vytvoří chybné návyky, tyto návyky následně negativně ovlivňují výkon dítěte, chuť a motivaci v činnosti pokračovat. Vytvoření správného návyku je dlouhodobý proces, a proto je třeba děti k činnosti dostatečně motivovat či je povzbudit (Bednářová & Šmardová, 2011, s. 4). Mezi hygienické návyky pro rozvoj grafomotoriky patří správná poloha těla, postavení ruky, uvolnění ruky při kreslení a psaní, správný úchop psací potřeby a osvětlení pracovní plochy.

Autorka Fasnerová (2018, s. 122–123) zastává názor, že správné hygienické návyky dítěte se navozují až od 1. třídy základní školy.

1.5.1 Správná poloha těla při kreslení a psaní

Poloha těla dítěte při kreslení a psaní velmi ovlivňuje jeho výkon. Sezení by pro dítě mělo být pohodlné a stabilní. Během grafomotorických činností je naprosto přirozené střídat polohu těla. Uvolňovací grafomotorické cviky je vhodné provádět v jiné poloze

než vsedě u stolečku. Nejprve dítě může kreslit vstojе u svislé polohy, díky čemuž má možnost uvolnění ruky od ramenního kloubu. Uvolňovací cviky lze také vykonávat v dřepu, vkleče či vleže (Doležalová, 2010, s. 46–48).

Poloha vsedě je důležitá především při nácviку psaní. Při sezení by měla být chodidla opřena celou plochou o podlahu. Dítě sedí na celé ploše sedadla. Stehna jsou mírně od sebe a kolena svírají se židlí pravý úhel. Trup dítěte je mírně nakloněný dopředu, ale hrudník se nesmí opírat o lavici. Obě ramena jsou ve stejné výšce a jsou uvolněná. Hlava by měla být mírně nakloněná dopředu a vzdálenost očí od papíru by měla být 25–30 centimetrů. Lokty jsou opřeny o lavici. Rukou, kterou dítě nepíše, si přidržuje papír. Díky správnému držení těla a sezení lze předejít zvýšené únavě či např. ortopedickým vadám dítěte (Bednářová & Šmardová, 2011, s. 49).

Obrázek 2: Správná poloha těla při kreslení a psaní

Zdroj: www.jak-spravne-psat.cz

1.5.2 Postavení ruky při kreslení a psaní

Při kreslení a psaní bychom také neměli zapomínat na správné postavení ruky. Horní konec psací potřeby směřuje do oblasti mezi ramenem a loktem. Horní část psací potřeby s ramenem svírá úhel cca 45°. Ruka je uvolněná, pohyb ruky po papíře vychází

z ramene a lokte. Souhlasím s autorkami Bednářovou & Šmardovou (2011, s. 54), že k usnadnění správného postavení ruky napomáhá naklonění papíru. Horní roh papíru směřuje nahoru tím rohem, kterou rukou dítě píše. Druhá ruka přidržuje papír.

Pokud dítě při kreslení či psaní příliš ohýbá ruku v zápěstí, chybí dítěti dostatečný pohyb ruky v rameni, a dochází tak k únavě dítěte a nechuti pokračovat v činnosti. Mnohdy k tomuto problému může přispívat malá koordinace ruky, nedostatek prostoru či malý formát papíru. K nácviку správného postavení ruky můžeme děti motivovat např. básničkou či hrou (Bednářová & Šmardová, 2011, s. 54).

1.5.3 Uvolnění ruky při kreslení a psaní

Uvolněná ruka při kreslení a psaní má významný vliv na grafický projev dítěte a ovlivňuje chuť dítěte kreslit. Proto je dobré si před kreslením a psaním, ale i v jeho průběhu, ruku procvičit. K uvolnění ruky dítěte přispívá například rytmizace. S uvolněním ruky dítěte souvisí také vhodná doba kreslení, a později psaní. V mateřské škole je vhodné zařadit kreslení ráno, kdy dítě není unavené a je dostatečně soustředěné. Nedostatečně uvolněná ruka způsobuje kostrbaté, tenké či přerušované linie.

1.5.4 Úchop psací potřeby

Správný úchop psací potřeby je jedním z faktorů, které ovlivňují nejen úhledné psaní dítěte, ale především zajišťují uvolněný a plynulý pohyb ruky při kreslení. Navození správného úchopu psací potřeby můžeme provádět nejprve bez psací potřeby za pomoci papírové kuličky. Dítě uchopí do čtvrtého a pátého prstu papírovou kuličku a špetkovým úchopem pomocí tří prstů přenáší různé věci z místa na místo.

V případě nesprávného úchopu psací potřeby jsou doporučovány pomůcky trojhranného programu. V dnešní době existuje mnoho nástavců a držáků na psací potřebu, které navozují dětem správný úchop psací potřeby. Tyto nástavce či držáky jsou vyráběny pro praváky i leváky. Podrobnější informace k dané problematice jsou uvedeny v následující kapitole 2 Úchop psací potřeby v předškolním věku.

1.5.5 Výběr nábytku

Jak již bylo zmiňováno v předchozí podkapitole 1.5.1 – Správná poloha těla při kreslení a psaní, že správné sezení dítěte má vliv na jeho grafický výkon, stejně tak jeho výkon ovlivňuje i uspořádání pracovního prostředí. Nevhodné uspořádání pracovního prostředí a nesprávná poloha těla dítěte při kreslení a psaní může vést k vadnému držení těla, skolióze či bolesti zad.

Ke správnému sezení přispívá výběr pracovního nábytku (židle a stůl). Dostatečnou pozornost věnujeme správné výšce, rozloze pracovní plochy a dostatečnému prostoru pro nohy. Při sedu na židli by dítě mělo dosáhnout celými chodidly na zem. Židle by měla být stabilní a podstatná je správná hloubka sedáku židle. Sedací plocha by měla být v přední části zaoblena a zádová opěrka by měla dosahovat pod lopatky dítěte. Pracovní plocha by měla být polohovatelná a deska stolu zaoblena. Vhodné je pořídit nastavitelnou židli a stůl s možností vlastní úpravy dle výšky dítěte.

1.5.6 Osvětlení pracovní plochy

Za nejvhodnější osvětlení pracovní plochy dítěte je považováno denní světlo. V případě použití umělého světla je doporučována žárovka s matným sklem, která tlumí světelné paprsky. Umělé osvětlení by mělo u dětí, které preferují pravou ruku, dopadat na psací plochu z levé strany. Naopak u leváků by světlo mělo dopadat z pravé strany, aby nedocházelo ke stínění (Mlčáková, 2009, s. 58).

2 Úchop psací potřeby v předškolním věku

Správný úchop psací potřeby je tzv. špetkový úchop, kdy dítě drží psací potřebu ve třech prstech pravé či levé ruky. Jedná se o palec, prostředníček a ukazováček. Prostředníček podpírá bříško palce a ukazováčku. Ukazováček je položen lehce shora a neměl by být prohnutý. Prsty a celá ruka jsou uvolněné. Malíček a prsteníček jsou volně pokrčeny v dlani, lehce se dotýkají papíru. Prsty by měly být cca 2–3 cm od konce hrotu tužky. Všechny ostatní úchopy psací potřeby jsou považovány za nesprávné. U praváků i leváků je úchop psací potřeby stejný (Bednářová & Šmardová, 2011, s. 50–53).

Správný postup pro nácvik špetkového úchopu popisuje ve své publikaci Doležalová (2010, s. 42). Děti se nejprve učí pojmenovávat prsty, poté pomocí názorné ukázky vytvoří špetku. Pro lepší motivaci dítěte může paní učitelka využít např. říkanku: „*Do ruky uchopím tužku, jako když držím za stopku hrušku.*“ Kontrolu správného úchopu psací potřeby lze provést tak, že pokud dítě zvedne ukazováček, psací potřeba nevypadne. Pro správný úchop psací potřeby jsou vhodné pastelky či tužky s ergonomickou úchopovou zónou. Tři plochy psací potřeby napomáhají ke správnému položení prstů na psací potřebu. Špetkový úchop psací potřeby by měl být zautomatizován před nástupem dítěte do školy.

2.1 Klasifikace úchopu dítěte dle věku

V současné době nalezneme v literatuře mnoho typů klasifikace úchopů psací potřeby dítěte. Například J. Pfeiffer (1993) rozděluje úchopy na statické či dynamické, které následně člení na primární, sekundární a terciární. J. Langmeier (1983) uvádí úchopy aktivní, pasivní, nůžkové a klešťové. Na rozdíl od autorky Svobodové (1997), která třídí úchopy na dlaňové a prstové. Pro potřeby pedagoga je doporučována škála úchopů od Svobodové.

2.1.1 Úchop dítěte 0–3 let

V tomto období jsou pohyby dítěte spontánní a reflexní. Označují se za rychlé a nekoordinované. Po narození má dítě ruce sevřené v pěst, a vložíme-li prst do dlaně dítěte, úchop je pouze náhodný.

Mezi třetím měsícem a jedním rokem života začíná dítě pozvolna ruku uvolňovat a vědomě uchopuje předměty. V šestém měsíci dítě uchopí předměty dlaňovým úchopem, používá pouze čtyři prsty mimo palec. V tomto období předměty dokáže chytit již oběma rukama. Přibližně v sedmém měsíci dítě bere předměty samo a následně

získává schopnost uchopit i drobnější předměty. Dítě si také dokáže předávat předmět z jedné ruky do druhé.

Kolem 10. měsíce života dítě začíná uchopovat drobné předměty pouze ohnutým palcem a ukazováčkem. Tento úchop se nazývá klešťový. V tomto období umí dítě také předměty cíleně upustit, což je mnohem obtížnější. Schopnost upouštět předměty vyvolává v dítěti velkou radost, vyžaduje tím pozornost a chce, aby mu byl předmět podán zpět.

V období mezi prvním až třetím rokem dítěte dochází k významným změnám, a to hlavně v oblasti jemné a hrubé motoriky či řeči. Dítě již napodobuje a má koordinované pohyby. Zdokonaluje se také jemná motorika prstů a sebeobsluha dítěte. Mezi prvním a druhým rokem se dítě pokouší o první čmárání. Tužku drží celou dlaní, čmárání je nepřesné. Pohyb ruky vychází z celého těla. Tříleté dítě začíná již intenzivně čmárat a zajímá se i o kvalitu kresby. Kresbu po dokončení pojmenovává (Mlčáková, 2009, s. 33 podle Looseové, Piekertové, Dienerové 2001).

2.1.2 Úchop dítěte 3–6 let

V tomto období pozorujeme zpomalení vývoje, objevují se ale první rozdíly mezi dětmi. Pohyby dítěte jsou výrazně koordinovanější. Dítě se postupně zdokonaluje v manuálních činnostech. Kolem čtvrtého roku dítěte pozorujeme, která ruka je pro dítě dominantní, vyhraňuje se laterality. Také práce s nůžkami, kresba, hod a chytání míče není pro dítě v tomto období neznámá. V konstruktivních činnostech dítě pracuje podle předlohy a snaží se být stále přesnější. Pro předškolní období je velmi důležitá správná volba hraček, stavebnic a činností, zaměřených na manuální zručnost dítěte. Jednou z těchto činností je právě kresba, která se u dětí rozvíjí velmi rychle.

Kolem čtvrtého roku dítě začíná držet tužku v prstech a preferuje příčný úchop s nataženým ukazováčkem. Kolem pátého roku již dítě dovede uchopit štětec a snaží se o správný úchop psací potřeby (Mlčáková, 2009, s. 33 podle Looseové, Piekertové, Dienerové 2001).

2.2 Klasifikace úchopu psací potřeby

V různých zdrojích můžeme najít odlišné druhy klasifikace úchopu psací potřeby. Pro svou práci jsem využila hodnotící škálu pro držení psací potřeby od Johnové (2019, s. 54–55), autorky textu Výzkumná sonda do stavu grafomotorické přípravy dětí předškolního vzdělávání. Autorka rozděluje úchop na správný (S) a nesprávný (N).

Správný úchop

O správný špetkový úchop psací potřeby se jedná, jestliže prostředníček podkládá psací potřebu, palec přidržuje, ukazováček je položen volně a je pokrčený na psací potřebě cca 3 cm od hrotu psací potřeby. Správné držení psací potřeby vysoko či u hrotu nebo na konci tužky patří k odchylkám od správného úchopu.

„Vezmi palec, ukazovák, zob, zob a máš zobák. Do zobáčku tužku dej, prostředníkem podpírej.“

Obrázek 3: Správný úchop psací potřeby

Zdroj: vlastní

Obrázek 4: Správný úchop psací potřeby u hrotu a vysoko

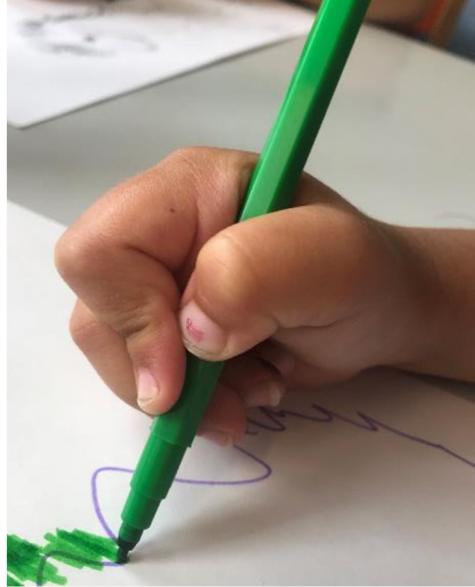
Zdroj: vlastní

Nesprávný úchop

Nesprávný úchop psací potřeby je následně rozdělen do tří kategorií podle postavení prstů (N1, N2, N3). Tyto podkategorie zahrnují další dílčí typy úchopů psací potřeby. Všechny níže zmiňované nesprávné úchopy psací potřeby vedou k obtížím při budoucím psaní dítěte. Jestliže dítě dostává do ruky křeče, je demotivováno vykonávat činnosti, ve kterých se využívají psací potřeby.

První skupina nesprávného úchopu (N1) – dítě podkládá třetím prstem s následujícím popisem:

A. křečovitě držení – prohnutý ukazováček

Obrázek 5: Křečovitý úchop

Zdroj: vlastní

B. protažená hrstička – všechny tři prsty jsou natažené směrem k hrotu psací potřeby

Obrázek 6: Protažená hrstička

Zdroj: vlastní

- C. špetkový úchop s palcem – palec je přetažen přes psací potřebu a opírá se zcela nebo částečně o ukazováček

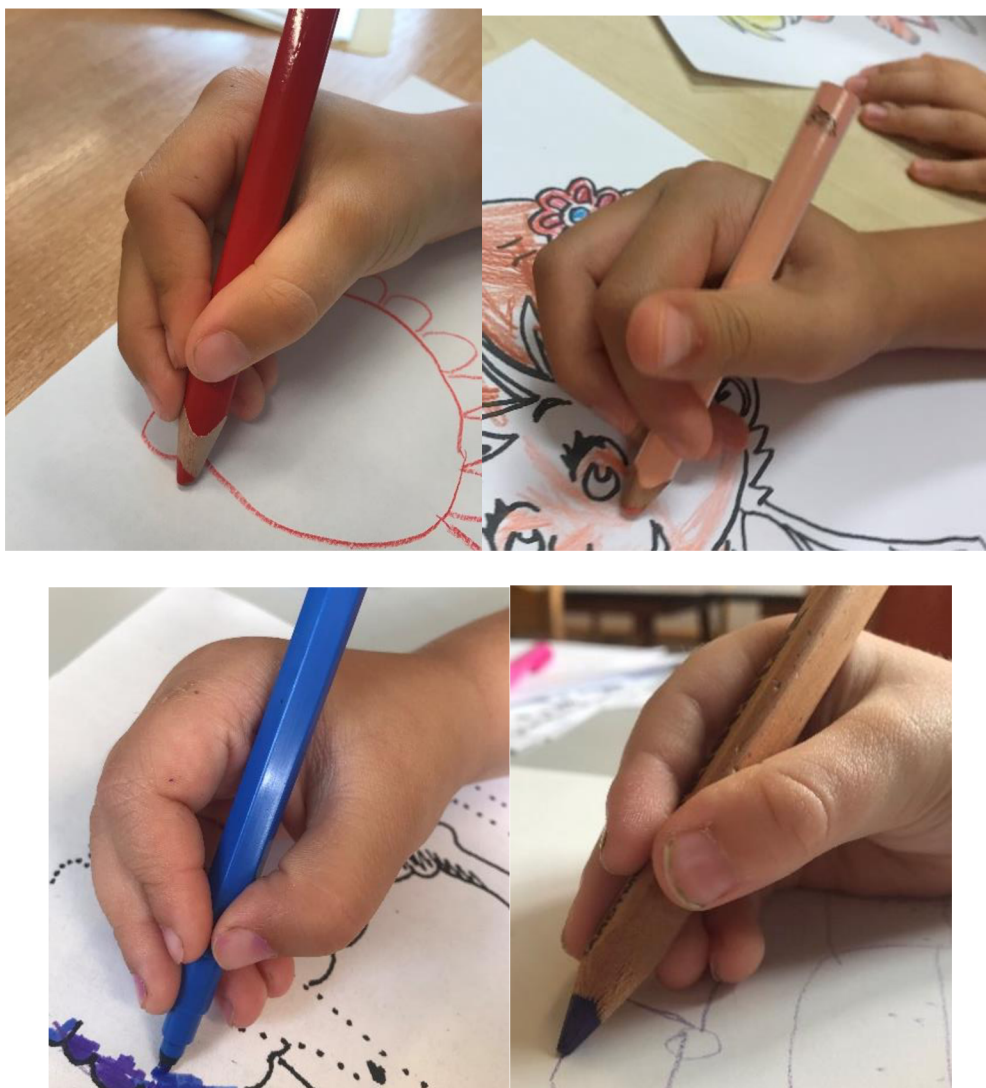

Obrázek 7: Špetkový úchop s palcem

Zdroj: vlastní

Druhá skupina nesprávného úchopu (N2) – dítě podkládá čtvrtým prstem s následujícím popisem:

- A. protažená hrstička – všechny tři prsty jsou natažené směrem k hrotu psací potřeby
- B. psací potřeba je podložena čtvrtým prstem – prsteníčkem, prostředníček a ukazováček se opírá o psací potřebu, palec přidržuje
- C. psací potřeba je podložena čtvrtým prstem – prostředníček na psací potřebě, ukazováček v kloubu ohnutý a prsty směřují do dlaně ruky

Obrázek 8: Nesprávné úchopy psací potřeby – podkládání čtvrtým prstem

Zdroj: vlastní

Třetí skupina nesprávného úchopu (N3) – nestandardní postavení prstů s následujícím popisem:

- A. smyčkový úchop – palec je v postavení proti všem prstům, které jsou položeny na psací potřebě

Obrázek 9: Smyčcový úchop psací potřeby

Zdroj: vlastní

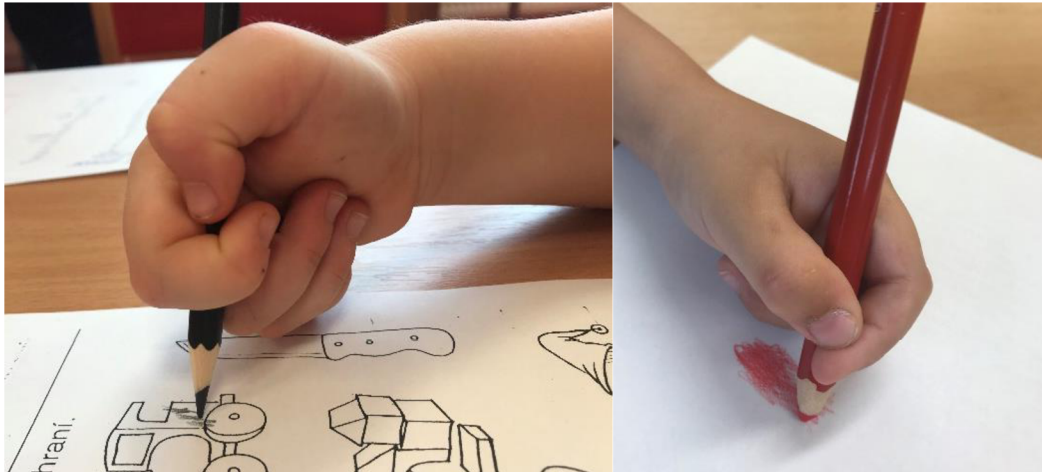
- B. pěstičkový úchop – palec je v postavení proti všem prstům, které jsou ohnuté do tzv. pěstičky, palec se tak opírá o ohnutý ukazováček, přibližně o druhý článek, palec může být v postavení proti všem prstům i dole, což je méně časté z důvodu nepřírozené polohy předloktí

Obrázek 10: Pěstičkový úchop psací potřeby

Zdroj: vlastní

- C. vařečkový úchop – psací potřeba se opírá o první článek prsteníčku a je přidržována palcem, proti němu je z opačné strany položen ukazováček, prostředníček je více natažen a rovněž se opírá, psací potřeba je držena proti psací ploše více kolmo
- D. další nespecifikovaná držení vyskytující se spíše ojediněle – psací potřeba položena mezi 2. a 3. prstem, oba prsty se dotýkají po stranách psací potřeby

Obrázek 11: Ojediněle nesprávné úchopy psací potřeby

Zdroj: vlastní

2.3 Nácvik a náprava úchopu psací potřeby

K odstranění nesprávného úchopu psací potřeby je důležitá dostatečně uvolněná ruka. K uvolnění ruky napomáhají uvolňovací a rozcvičovací grafomotorické cviky (viz podkapitola 2.5). Uvolnění ruky dítěte ovlivňuje celková koordinace pohybů (hrubá motorika), vycházející z ramenního kloubu, až po koordinaci jemných pohybů (jemná motorika). Pro rozvoj jemné motoriky dítěte ke správnému úchopu psací potřeby slouží například překládání různých předmětů z místa na místo. Nejprve je třeba dítěti ukázat, že je potřeba využít čtvrtý a pátý prst například pomocí úchopu zmačkané papírové kuličky. Dítě tedy uchopí předmět do tří prstů a překládá z místa na místo. Následně přejdeme k předmětům menším, čímž rozvíjíme u dítěte jemnou motoriku prstů, která je potřeba pro správný úchop psací potřeby.

Vhodnou pomůckou ke správnému úchopu psací potřeby pro děti předškolního věku je adaptér. Adaptér je kulička, kterou nasazujeme na psací potřebu. Psací potřeba je vložena mezi tři prsty. Prostředníček psací potřeby podpírá, palec drží a ukazováček je lehce položený na psací potřebě. Přínosem adaptéru je správný nácvik špetkového úchopu dítěte (dostupné na: www.jak-spravne-psat.cz).

2.4 Volba psací potřeby

Volba psacích potřeb má vliv na celkový grafický výkon dítěte. Při výběru kreslicích a psacích potřeb myslíme především na účel použití. Pokud chceme tedy vykryt celou plochu, zvolíme barvy vodové, temperové či prstové a pastelky se širší tuhou. Pro cvičení na rozvoj grafomotoriky a uvolnění ruky volíme pastelky s měkčí tuhou, voskovky a fixy s ergonomickým úchopem či ploché štětce, které dobře vedou stopu, a dítě na ně tudíž nemusí tlačit. Na kreslení volíme velké formáty papíru, a to buď formát o velikosti A3, balicí papír či nejmenší možný formát A4.

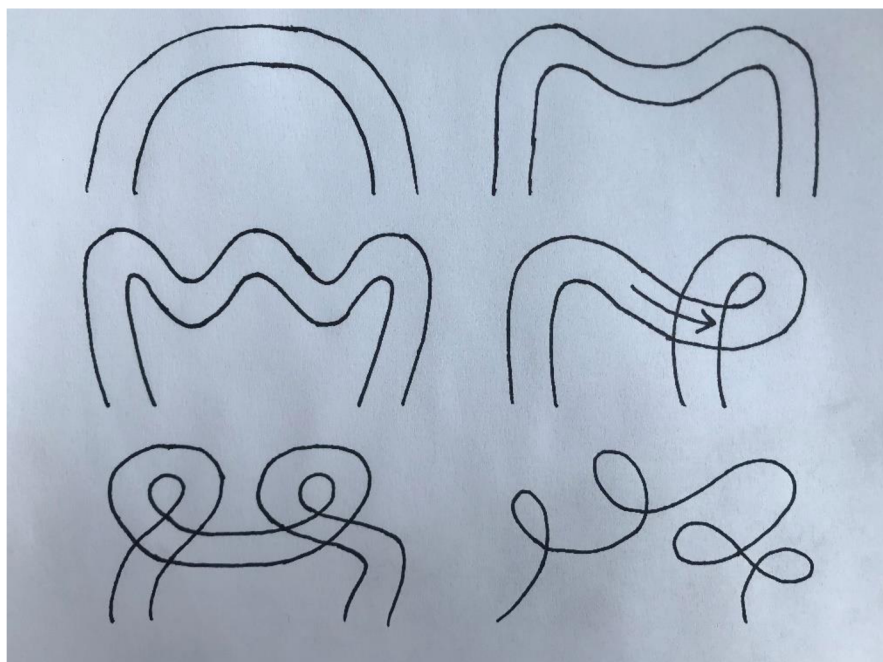
Ke správnému úchopu kreslicích a psacích potřeb napomáhá výběr tvaru psací potřeby. Vhodné je psací nebo kreslicí náčiní s ergonomickým úchopem. Tento trojúhelníkový tvar nezpůsobuje bolest ruky dítěte a každá strana psací potřeby je oporou pro jeden prst. Nevhodné jsou naopak psací potřeby se širokým tvarem, křídly či čtverhranné tvary psacích potřeb, které komplikují špetkový úchop.

2.5 Cviky k rozcvičení a uvolnění ruky

Dostatečně uvolněná ruka při kreslení a psaní má významný vliv na grafický výkon dítěte, ale také ovlivňuje chuť dítěte kreslit. Pokud dítě vykonává příliš velký tlak na psací potřebu, je brzy unavené. Kreslení by mělo probíhat v uvolněné atmosféře, mělo by být pro dítě radostí a zábavou. Jestliže dítě bude do činnosti nuceno či nedostatečně motivováno, bude ve stresu, a ruku tím pádem neuvolní dostatečně.

Bednářová & Šmardová (2011, s. 58–61) rozdělují uvolňovací grafomotorické cviky do tří skupin podle náročnosti na koordinaci ruky. U těchto uvolňovacích grafomotorických cviků dítě přesně ví, kudy má vést stopu.

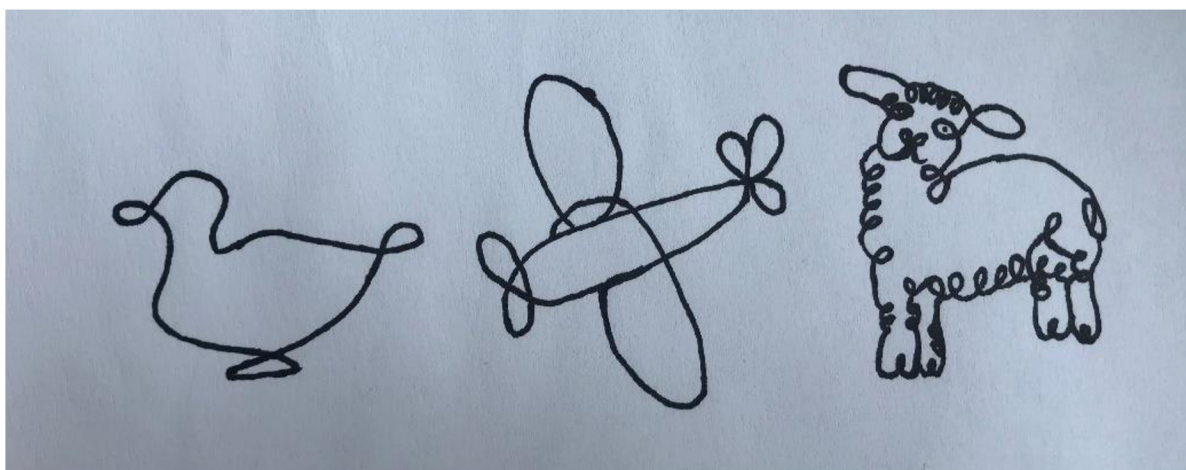
První skupina uvolňovacích grafomotorických prvků zahrnuje cviky méně náročné na koordinaci dítěte. Do této skupiny řadíme například „závodní dráhy“. Dítě můžeme motivovat rychlejší jízdou autem na závodní dráze, kdy dítě uvolní ruku a nepřerušuje linii. Postupně se zvyšuje náročnost drah různými záhyby. Pokud dítě zvládá tento typ drah, lze zařadit smyčku. Smyčka patří k nejnáročnějším prvkům první skupiny společně s vedením stopy po vyznačené čáře. Pohyb tužky je veden vždy zleva doprava a dítě by mělo projet dráhu bez přerušování. Důraz je kladen na plynulý, koordinovaný tah. Je-li úkol pro dítě náročný, dráhu je vhodné si nejprve projet prstem, poté až s tužkou.

Obrázek 12: Uvolňovací grafomotorické cviky (dráhy)

Zdroj: vlastní – (inspirováno Bednářová & Šmardová 2011)

Do druhé skupiny uvolňovacích grafomotorických cviků patří cviky náročnější na koordinaci. Jde o obtahovací, jednotažné cviky, ale i o nejjednodušší grafomotorické prvky. Stejně jako v první skupině uvolňovacích grafomotorických cviků se dítě snaží o plynulý a nepřerušovaný pohyb tužky, linku dítě obtahuje několikrát za sebou. Do této skupiny rozvíčovacích cviků řadíme i kruh. Kruh se stává uvolňovacím cvikem až v případě, že je jeho kreslení dobře zvládnuto a zautomatizováno.

Obrázek 13: Uvolňovací jednotažné cviky

Zdroj: vlastní – (inspirováno Bednářová & Šmardová 2011)

Třetí skupina uvolňovacích grafomotorických cviků předpokládá již určitou zručnost a zvládnutí grafomotorických prvků, ze kterých se skládá písmo. Tyto cviky již nepatří mezi cviky uvolňovací, ale mezi cviky grafomotorické. Grafomotorické cviky rozvíjí grafomotorickou a vizuomotorickou koordinaci. Pro tuto skupinu je nutný předpoklad plynulého osvojeného pohybu po papíře a zautomatizovaný pohyb zleva doprava (Bednářová & Šmardová, 2011, s. 58–61).

2.6 Pohybové uvolňovací cviky

Před tím, než dítě začne vykonávat grafickou činnost, měly by předcházet pohybové uvolňovací cviky, které připravují paži na kreslení či psaní. Cílem těchto uvolňovacích cviků je uvolnění svalstva. Důležité je zachovat pořadí jednotlivých částí těla – rameno – loket – zápěstí – prsty (Kozelská, 2019, s. 39–40).

Uvolňování ramenního kloubu

Během uvolňování ramenního kloubu by pohyb vždy měl vycházet z ramene. Správný pohyb lze ověřit tak, že při cvičení položíme ruku na rameno dítěte, a to by se nemělo zvedat. Vhodné jsou různé pohybové imaginace, např. cvičení s kouzelnickou hůlkou, provázkem, šátkem či obručí.

Cviky, které uvolní ramenní kloub:

- opis čelních kruhů
- nápodoba letu ptáka
- pohybová hra – Pan čáp ztratil čepičku
- kresba ležaté osmičky ve vzduchu

Uvolnění loketního kloubu

Cviky pro uvolnění loketního kloubu jsou podobné jako u ramenního kloubu. Pohyb však ale vychází z lokte. Pedagog přidržuje dítěti loket a pomáhá mu koordinovat pohyb.

Nejvhodnější cviky k uvolnění loketního kloubu:

- kroužení
- dirigování
- mávání stuhou

Uvolnění zápěstí

Mezi vhodné cviky pro uvolnění zápěstí patří jakékoliv krouživé pohyby zápěstí, kdy pohyb vychází ze zápěstí a ostatní klouby paže se nezúčastní.

- mytí rukou
- plácání a tleskání
- nápodoba šroubování
- motání klubička

Uvolnění prstů

Pro kreslení a psaní je uvolnění prstů ruky velmi důležité. Pokud má dítě držet psací potřebu správně, je potřeba prsty dobře ovládat. Jestliže dítě nemá dostatečně uvolněnou ruku, nenavodí správný úchop psací potřeby. Nejprve uvolňujeme celou paži a poté zapojujeme prstová cvičení. Prstová cvičení můžeme doprovodit říkankou či básničkou. Cvičení provádíme tak dlouho, jak je potřeba, dokud není pohyb dítěte zautomatizován. Autorka Kozelská (2019) doporučuje postupovat od ukazováčku k malíčku a zpět, nebo jen v jednom směru.

Cviky, které uvolní prsty:

- hry s prsty
- cvrnkání do kuliček
- mačkání papíru
- hýbání prsty

(Kozelská, 2019, s. 40–43)

3 Cíle a výzkumné otázky

Správný úchop psací potřeby patří k předpokladům dítěte před vstupem na základní školu. Je také jedním z faktorů, který ovlivňuje nejen úhledné psaní dítěte, ale především zajišťuje uvolněný a plynulý pohyb ruky při psaní. Setkáváme se s mnoha typy úchopů psací potřeby, a právě z tohoto důvodu byla provedena analýza úchopu psací potřeby ve vybraných mateřských školách (dále MŠ).

3.1 Cíle

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zhodnocení úchopu psací potřeby dětmi v mateřské škole. Tento cíl jsem rozdělila do 3 dílčích cílů:

1. Fotodokumentace úchopu psací potřeby dětmi ve vybraných MŠ.
2. Vyhodnocení analýzy fotografií úchopu psací potřeby.
3. Realizace a vyhodnocení strukturovaného rozhovoru realizovaného s učitelkami ve vybraných MŠ.

3.2 Výzkumné otázky

K naplnění výše uvedených cílů byly zvoleny následující výzkumné otázky:

Výzkumné otázky k cílům č. 1 a 2

1. Jaká část dětí již v MŠ má vyvozen správný úchop psací potřeby?
2. Které nesprávné úchopy ve sledovaném vzorku respondentů převažují?

Výzkumná otázka k cíli č. 3

3. Jaké postupy paní učitelky ve vybraných MŠ využívají při nápravě nesprávného úchopu psací potřeby dětmi v předškolním věku?

4 Metodologie výzkumného šetření

V této kapitole se seznámíme s metodami, které byly v praktické části využity. Jedná se o strukturovaný rozhovor a analýzu fotodokumentace úchopu psací potřeby dětmi v MŠ. Strukturovaný rozhovor byl realizován s učitelkami z vybraných MŠ.

4.1 Strukturovaný rozhovor

Rozhovor neboli interview je jednou z metod pro sběr dat a je uskutečněn ústní formou při osobním setkání mezi dotazovaným a tím, kdo výzkum provádí. Může mít podobu strukturovaného, polostrukturovaného a nestrukturovaného rozhovoru (Průcha a kol., 2013, s. 250).

Strukturovaný rozhovor je dotazník, ve kterém jsou předem připravené otázky. Pořadí otázek nelze měnit. Realizace strukturovaného rozhovoru umožňuje volnost a pružnost v kladení otázek či dovysvětlení otázek a zároveň umožňuje požadovat dovysvětlení ze strany respondenta. Kvalita informací závisí na kvalitě výzkumníka a na kvalitě mezi výzkumníkem a dotazovaným (Skutil, 2011, s. 89–91).

Součástí mé bakalářské práce je strukturovaný rozhovor, který byl realizován ve vybraných MŠ se šesti učitelkami. Skládá se z 10 otázek, které jsou formulovány jasně a stručně. Odpovědi byly zaznamenány písemně.

Zpracovaný strukturovaný rozhovor obsahuje následující otázky:

1. Název MŠ: MŠ
2. Počet oddělení v MŠ:
3. Počet dětí / třída:
4. Konkrétní délka dětí v MŠ:
5. Typ MŠ:
 - městská
 - venkovní
6. Pí. učitelka –
- Léta praxe v MŠ:
- Vzdělání:
- Seznámení s metodikou držení psací potřeby:
 - SŠ
 - VŠ
 - Kurzy

➤ Samostudium

➤ Jiné:.....

7. Jaké psací potřeby jsou dětem nabízeny při grafomotorických cvičeních?

- Pastelky
- Voskovky
- Progres
- Fixy
- Štětce
- Jiné:

8. Mají děti možnost výběru psací potřeby?

- ANO – mohou si vybrat z nabídky pastelek
- ANO – mohou si vybrat z těchto nabízených psacích potřeb:

.....

- NE – pro jednotlivé grafomotorické listy (uvolňovací cviky) je učitelem určena psací potřeba
- NE – všechny cviky děláme tužkou nebo

9. Které z uvedených psacích potřeb vybírají děti nejčastěji?

Odpověď:

10. Jakým způsobem vedete děti, aby správně držely psací potřebu?

Odpověď:

4.2 Analýza dokumentů

Výzkumná metoda analýzy slouží ke sběru dat při provádění výzkumu, ve kterém dokumenty slouží jako jak primární, tak i sekundární zdroj. Odborná literatura definuje analýzu dokumentů jako „*sadu metodických postupů používaných pro získání informací z dokumentárních zdrojů ve studiu společenských jevů a procesů za účelem řešení konkrétních výzkumných problémů.*“ (Surynek & Komárková & Kašparová, 2001, s. 129)

V pedagogickém výzkumu nalezneme mnoho druhů dělení analýzy dokumentů. Jedním z nich je tzv. obsahová analýza / analýza dokumentů. Tento druh analýzy patří k základním činnostem pedagogického a psychologického výzkumu. Borelson (1952, in Ferjenčík, 2000, s. 184) obsahovou analýzu vymezuje jako „*výzkumnou techniku*

sloužící k objektivnímu a systematickému kvantitativnímu popisu manifestního obsahu komunikace. “

Výhody obsahové analýzy:

- otevírá přístup k informacím, které by nešly jinak získat
- pomáhá identifikovat časově vzdálené události
- nereaktivní způsob sběru dat
- data nejsou vystavena působení chyb

Nevýhody obsahové analýzy:

- výběr dokumentů záleží na subjektivitě výzkumníka
- složitá interpretace
- časová náročnost

(Skutil, 2011, s. 95–100)

Pro praktickou část bakalářské práce jsem využila analýzu dokumentace, konkrétně analýzu fotodokumentace, jak již vyplývá z cíle této práce. Metodu fotografování lze zařadit k metodě pozorování. Pozorování je nejpřirozenější každodenní metoda, při které sledujeme jevy zachytitelné zrakem či jiným smyslem. Pozorování může být záměrné či volné. Záměrné pozorování je předem připraveno s jasným cílem nebo plánem. Naopak volné pozorování je náhodné.

Pořízené fotografie napomáhají ke sběru dat, zmiňované analýze a také je lze využít jako důkazní materiál. Pořízením fotografie získáváme osobní data dítěte, proto je třeba mít svolení zákonného zástupce dítěte či písemný souhlas (Švaříček, 2007, s. 192–198).

4.3 Charakteristika výzkumného souboru

Strukturovaný rozhovor pro potřeby praktické části bakalářské práce byl realizován v šesti MŠ se šesti učitelkami. Níže jsou vypsány informace týkající se délky praxe respondentů v MŠ, počtu oddělení v MŠ, počtu dětí ve třídě a konkrétní délky dětí v MŠ.

Mateřská škola A

MŠ A se nachází v pěkném areálu velké zahrady. Celá areál je oplocen, zahrada je osázena jehličnany a ovocnými stromy. Jedná se o městskou MŠ, která má celkem 5 tříd. Třídy v MŠ jsou rozděleny dle věku dětí. Jednotlivé názvy tříd symbolizují prvky loga

MŠ. Třídy jsou rozdělené na koutky, kde mají děti možnost si hrát a vzdělávat se. V této MŠ byl zodpovězen strukturovaný rozhovor dvakrát, a to pokaždé v jiném oddělení.

Paní učitelka A vystudovala vysokou školu v Liberci a délka její praxe je 19 let. Nyní pracuje s dětmi předškolního věku a je zástupkyně ředitelky. Složení její třídy je 12 dívek a 9 chlapců. V roce 2019 absolvovala paní učitelka kurz logopedické prevence.

Mateřská škola B

MŠ B najdeme v centru města Libereckého kraje. Interiér budovy navozuje dětem příjemné prostředí, kde se mohou cítit jako doma. V přízemí MŠ je třída běžného typu, společná jídelna, vstupní hala a kuchyň. V 1. patře jsou 2 speciální třídy pro děti se SVP. Každá třída má svou hernu a prostor se stolečky. Obě patra jsou vybavena velkými prostory, které slouží k relaxaci, hrám nebo na cvičení. Součástí MŠ je zahrada vybavená bezpečnými herními prvky. Podél celé zahrady rostou stromy, které nabízejí dětem stín a poskytují jim zákoutí pro jejich hry.

Paní učitelka B vystudovala střední pedagogickou školu v Litoměřicích. V praxi je od ukončení SŠ a délka její praxe je 1 rok. Paní učitelka pracuje v běžné heterogenní třídě s maximálním počtem 25 dětí.

Mateřská škola C

Jednotřídní MŠ C se nalézá v srdci malebného městečka v úpatí Jizerských hor. Patrová vilka s prostornou zahradou je obklopena krásnou přírodou a čistým horským vzduchem. Vzdělávací program MŠ je přizpůsoben harmonickému rozvoji dítěte. MŠ navštěvuje celkem 17 dětí. Atmosféra třídy je klidná a přátelská. Cílem MŠ C je zajistit dětem zdravý fyzický, psychický a sociální vývoj a dostatečně je motivovat a učit hrou. K naplnění těchto cílů MŠ přispívá adaptační program a spolupráce s rodiči.

Paní učitelka C absolvovala střední pedagogickou školu v Liberci. Během své pedagogické praxe pracovala ve 3 různých MŠ. Momentálně je v praxi 43 let.

Mateřská škola D

Městská MŠ D je odloučeným pracovištěm místní základní školy. Zrekonstruovaná budova se nachází v klidné části města. Prostory MŠ jsou moderně vybaveny s ohledem na věk dětí a osvětlují je i velká okna, která zpříjemňují dětem pobyt ve školce. MŠ se skládá ze dvou oddělení a velmi úzce spolupracuje se základní školou, která je v její blízkosti. Každá třída je vybavena hernou, lehárnou a místností se stolečky. Šatna, chodba

a sociální zařízení pro děti je pro obě oddělení společné. V blízkosti areálu MŠ se nachází cyklostezka a sportovní areál.

Paní učitelka D vystudovala střední pedagogickou školu v Liberci a nyní pracuje s dětmi v heterogenní třídě. Délka její praxe činí 40 let.

Mateřská škola E

Moderní MŠ E je umístěna v městské části jednoho ze sídlišť v Liberci. MŠ se skládá ze 2 pavilonů a 5 oddělení. 3 třídy jsou věkově smíšené pro mladší děti a 2 třídy jsou věkově stejnorodé pro starší děti. Interiér MŠ je vkusně vybaven a pro děti jsou vytvořeny hrací koutky, které jsou doplněny výzdobou z vlastních výtvorů a výrobků dětí. Každé oddělení má svůj vchod, šatnu a kuchyňku pro výdej jídla. Prostorná zahrada MŠ je vybavena bezpečnostními herními prvky. Cílem MŠ E je vytvořit přirozené, přátelské a bezpečné prostředí a podpořit emoční rozvoj dítěte. MŠ E nabízí dětem možnost logopedické prevence a výuku anglického jazyka.

Paní učitelka E vystudovala vysokou školu v Liberci. Do MŠ E nastoupila hned po dokončení studia a délka její praxe je 3 roky. Nyní pracuje s mladšími dětmi ve smíšené třídě.

Mateřská škola F

Nově postavená MŠ F se nachází ve Frýdlantském výběžku a je odloučeným pracovištěm městské základní školy. Budova MŠ má 2 podlaží a celkem 5 tříd. Ve všech třídách nalezneme rozmanitý výběr hraček a pomůcek, které slouží ke vzdělávání. Každá třída je rovněž vybavena hernou, jídelnou a sociálním zařízením. Součástí prostorného areálu je i rozlehlý park s herními prvky. MŠ F v rámci předškolního vzdělávání a výchovy podporuje rozvoj osobnosti dítěte, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji, vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání a podmínky pro rozvoj nadaných dětí.

Paní učitelka F absolvovala střední pedagogickou školu v Hradci Králové. Nyní je v praxi 2 roky a pracuje s dětmi předškolního věku. Maximální kapacita třídy je 23 dětí. V následujícím roce by ráda navštěvovala logopedický kurz.

4.4 Průběh šetření

Fotodokumentace úchopu psací potřeby proběhla v šesti vybraných mateřských školách v Libereckém kraji. Cílem šetření byl rozbor fotografií a vyhodnocení správného či nesprávného úchopu psací potřeby.

Nejprve jsem si vybrala MŠ, které navštívím. Dané MŠ jsem se snažila navštěvovat v ranních hodinách, ještě před svačinou dětí. S vybranými dětmi jsem pracovala individuálně u stolečku. Dítěti jsem vždy nechala volnou ruku, ať nakreslí to, co chce. V případě, že dítě nevědělo, co nakreslit, určila jsem mu např., ať nakreslí svou oblíbenou hračku či své oblíbené zvířátko. Předem jsem na stůl připravila nabídku psacích potřeb, aby mělo dítě z čeho vybírat, a papír formátu A4. Než dítě začalo kreslit, pokusila jsem se ho navést na správný úchop psací potřeby názornou ukázkou a motivační básničkou. „*Vezmi palec, ukazovák, zob, zob a máš tu zobák. Do zobáčku tužku dáme, prostředníčkem podpíráme.*“

Během spontánní kresby dítěte jsem pozorovala, jak dítě psací potřebu drží, a zdokumentovala jsem stav držení psací potřeby každého dítěte. Fotografie byly pořízeny tak, aby nebylo dětem vidět do obličeje, šlo pouze o úchop. Na nesprávné úchopy dětí jsem neupozorňovala. Následně jsem všechny získané fotografie úchopu psací potřeby s pomocí vedoucí práce vyhodnotila na základě hodnoticí škály pro úchop psací potřeby.

Strukturovaný rozhovor byl realizován také individuálně a probíhal anonymně. V případě zájmu ze strany učitelky jsme rozvedly diskuzi.

5 Výsledky šetření

K naplnění stanovených cílů byla provedena analýza fotodokumentace úchopu psací potřeby dětmi ve vybraných mateřských školách. Analýza úchopu psací potřeby byla zrealizována v 6 mateřských školách v Libereckém kraji se 103 dětmi ve věku 3–6 let. Strukturovaný rozhovor proběhl ve stejných vybraných mateřských školách a zúčastnilo se ho 6 učitelek.

5.1 Vyhodnocení strukturovaného rozhovoru

Strukturovaný rozhovor byl realizován individuálně a zodpovědělo ho celkem šest oslovených učitelek (viz podkapitola 4.1).

1. Kde jste byly seznámeny s metodikou držení psací potřeby?

Většina dotazovaných učitelek byla seznámena s metodikou držení psací potřeby během svého studia. Paní učitelka C ale také uvedla, že se s metodikou seznámila i během své dlouhodobé praxe. Odpověď formou samostudia nebo kurzů byla zaznamenána pouze v kombinaci s odpovědí SŠ či VŠ.

Komentář: I já jsem byla seznámena s metodikou držení psací potřeby během svého studia na VŠ. Z mého pohledu je této problematice na VŠ věnováno málo času, a tak si myslím, že kurzy či samostudium pomohou k rozvoji v této oblasti.

2. Jaké psací potřeby jsou dětem nabízeny při grafomotorických cvičeních?

Všechny dotazované učitelky se shodly na tom, že dětem jsou nejčastěji nabízeny pastelky či voskovky. Druhou nejčastější odpovědí byly štetce. Jedna z učitelek do odpovědi „jiné“ zmínila obyčejnou trojhrannou tužku.

Komentář: Souhlasím s vybranými psacími potřebami, které učitelky zvolily. Doporučila bych také více zařazovat fixy, které jsou vhodné k uvolnění ruky a nemají příliš tvrdý hrot.

3. Mají děti možnost výběru psací potřeby?

Ano, mají. Dvě MŠ poskytují dětem na výběr pouze nabídku pastelek. Zbývající čtyři vybrané MŠ nabízí dětem tyto psací potřeby: pastelky, obyčejné tužky, progressa, fixy, voskovky či křídly.

Komentář: Během praxe pozoruji, že jsou nejčastěji nabízeny dětem pastelky nebo obyčejné tužky. Voskovky či křídly bych použila na práci většího formátu, než je A4.

4. Které z uvedených psacích potřeb vybírají děti nejčastěji?

Všechny dotazované učitelky uvedly, že děti vybírají nejčastěji z nabídky pastelek. Mezi další dětmi často volené psací potřeby řadí učitelky fixy.

Komentář: Souhlasím s odpověďmi učitelek.

5. Jakým způsobem vedete děti, aby správně držely psací potřebu?

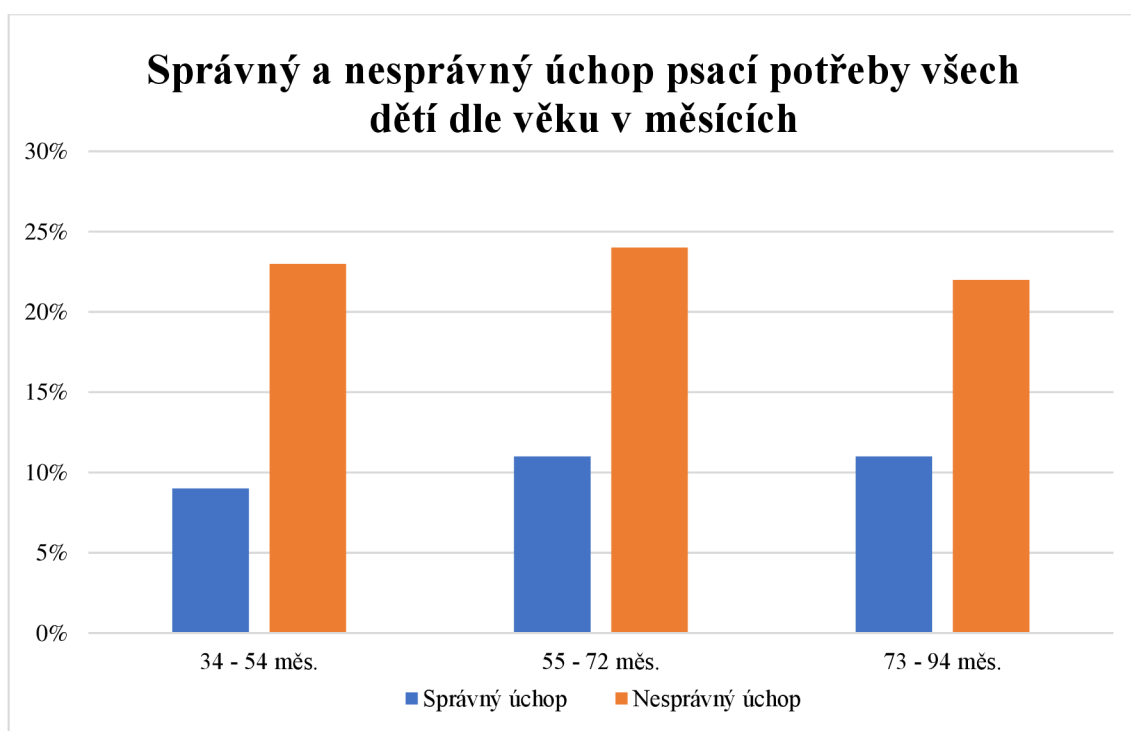
Odpovědi této otázky jsou odlišné. Dvě MŠ se snaží o upozornění dítěte na nesprávný úchop formou ukázky správného úchopu – neustálá náprava. Dalším častým způsobem vybraných MŠ je využívání grafomotorických cviků k uvolnění ruky či zapojení motivačních básniček. Jedna MŠ zmiňuje i využívání her, které slouží k nápravě úchopu. Všechny vybrané MŠ využívají ke správnému úchopu psací potřeby s ergonomickou úchopovou zónou (trojúhelníkový tvar).

Komentář: K nácviku správného úchopu je třeba vést dítě již od doby, kdy dítě bere poprvé psací potřebu do ruky a začíná s prvním kreslením.

5.2 Vyhodnocení analýzy fotodokumentace úchopu psací potřeby dětmi v mateřské škole

V této podkapitole se budeme věnovat porovnávání výsledků analýzy fotodokumentace úchopu psací potřeby, do které bylo zapojeno 103 dětí.

Graf 1 znázorňuje porovnání výsledků výskytu správného a nesprávného úchopu psací potřeby u všech dětí. Na ose X jsou rozděleny skupiny dětí dle věku v měsících a na ose Y procenta výskytu správného a nesprávného úchopu.

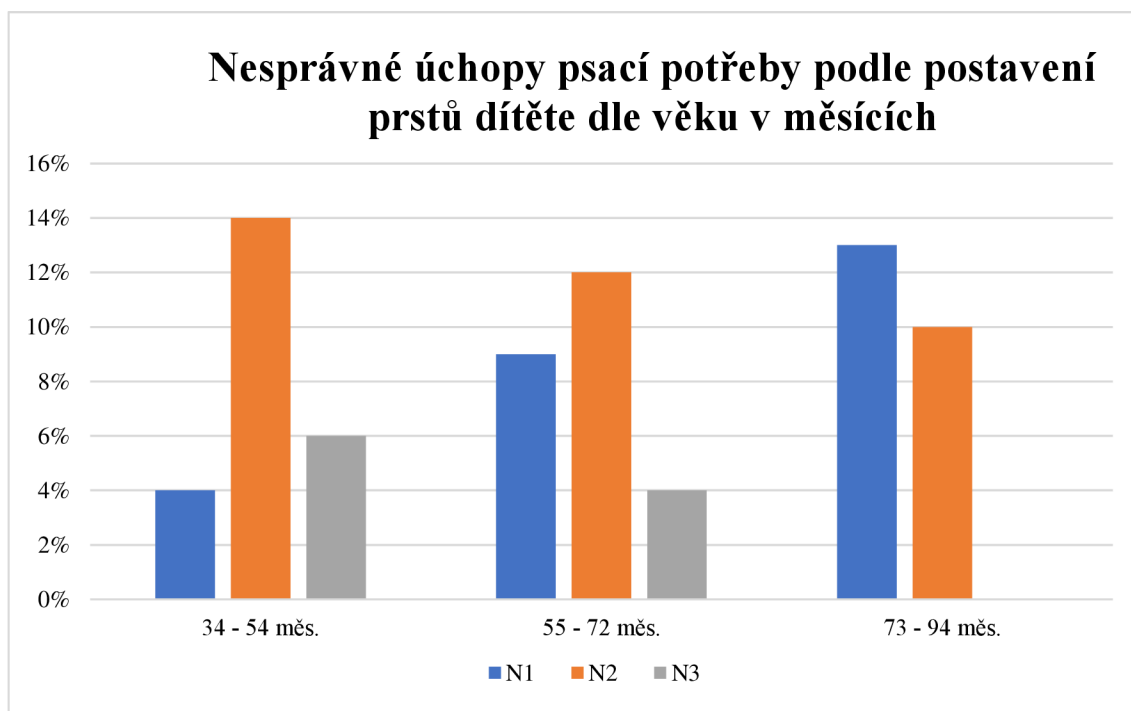
Graf 1: Správný a nesprávný úchop psací potřeby všech dětí dle věku v měsících

Z grafu č. 1 je patrné, že výsledky výskytu správného i nesprávného úchopu psací potřeby jsou v jednotlivých věkových skupinách velmi podobné. Dále si můžeme všimnout, že u dětí ve věku 34–54 měsíců je o procento nižší výskyt nesprávných úchopů než u dětí ve věku 55–72 měsíců. Z grafu je také vidět, že žádná věková kategorie nedosáhla alespoň 15% výskytu správného úchopu.

Komentář: V mateřských školách bychom mohli předpokládat, že s věkem dětí se bude zvyšovat i počet dětí, které drží psací potřebu správně. Z uvedených výsledků se lze domnívat, že v předškolním věku není úchopu psací potřeby věnována dostatečná pozornost.

Graf 2 zobrazuje tři základní skupiny nesprávného úchopu psací potřeby podle postavení prstů dítěte dle věku v měsících. Tyto skupiny zahrnují další dílčí typy úchopů psací potřeby. Stejně jako u grafu č. 1 jsou na ose X rozděleny skupiny dětí dle věku v měsících a na ose Y procenta výskytu nesprávného úchopu.

Do první skupiny nesprávného úchopu psací potřeby (N1) spadají děti, které podkládají psací potřebu třetím prstem s následujícím popisem: křečovitý úchop – prohnutá hrstička, protažená hrstička a špetkový úchop s palcem. Druhá skupina nesprávného úchopu psací potřeby (N2) představuje úchop dítěte, kdy dítě podkládá psací potřebu čtvrtým prstem s následujícím popisem: protažená hrstička, prsteníček, prostředníček a ukazováček se opírají o psací potřebu, palec přidržuje či prostředníček na psací potřebě, ukazováček v kloubu ohnutý a prsty směřují do dlaně ruky. Poslední základní skupina nesprávného úchopu psací potřeby (N3) zahrnuje nestandardní postavení prstů s následujícím popisem: smyčcový úchop, pěstičkový úchop či další nespecifikovaná držení vyskytující se spíše ojediněle.

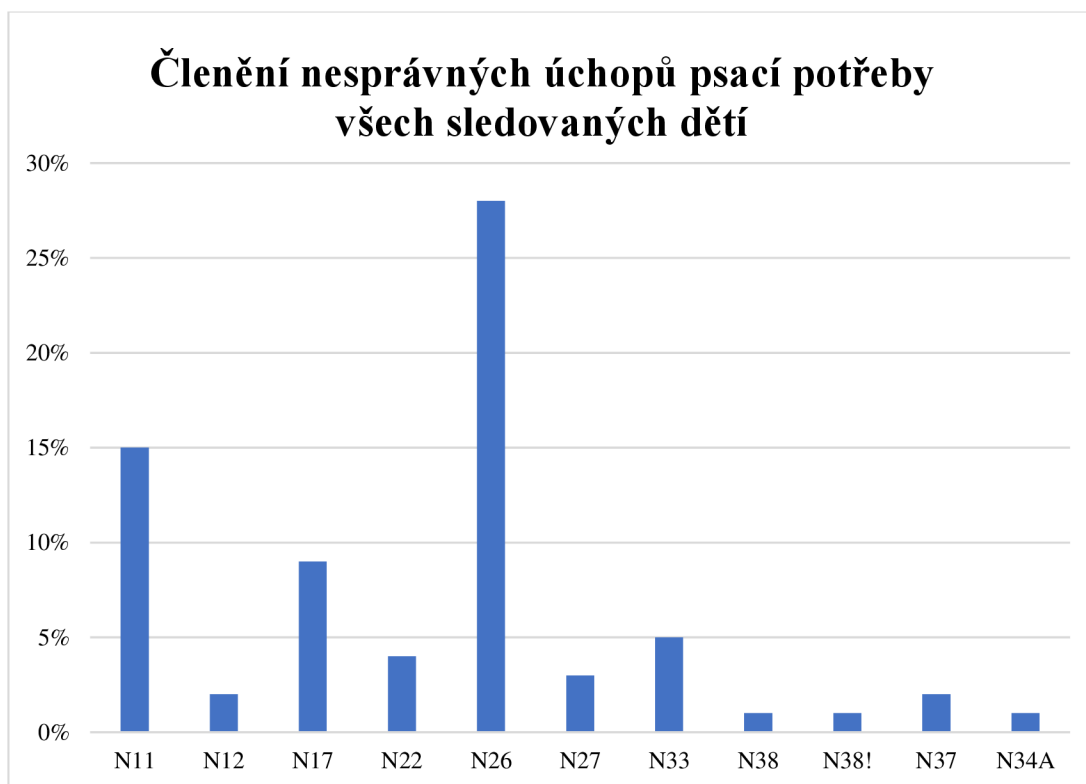
Graf 2: Nesprávné úchopy psací potřeby podle postavení prstů dítěte dle věku v měsících

Z grafu č. 2 můžeme vidět, že 26 % dětí podkládá psací potřebu třetím prstem s různými odchylkami, 36 % dětí podkládá psací potřebu čtvrtým prstem a 10 % dětí má nestandardní postavení prstů. Dále si můžeme všimnout, že procenta výskytu nesprávného úchopu psací potřeby skupin N2 a N3 klesala s rostoucím věkem dítěte.

Ve věkové kategorii 73–94 měsíců nedrželo žádné z dětí psací potřebu nestandardním způsobem.

Komentář: S věkem dětí se postupně zvyšuje výskyt úchopu psací potřeby, při kterém dítě podkládá psací potřebu třetím prstem, ale drží ji buď křečovitě, či má protaženou hrstičku. Nestandardní úchop vymizel a snižuje se také výskyt úchopu N2, kdy dítě podkládá psací potřebu 4. prstem.

Graf 3 vyobrazuje členění nesprávných úchopů psací potřeby všech sledovaných dětí. Na ose X jsou vypsány všechny dílčí typy nesprávných úchopů psací potřeby. Jednotlivé dílčí typy nesprávných úchopů jsou konkretizovány v podkapitole 2.2 Klasifikace úchopu psací potřeby – Nesprávný úchop. Osa Y zachycuje procenta výskytu nesprávného úchopu.

Graf 3: Členění nesprávných úchopů psací potřeby všech sledovaných dětí

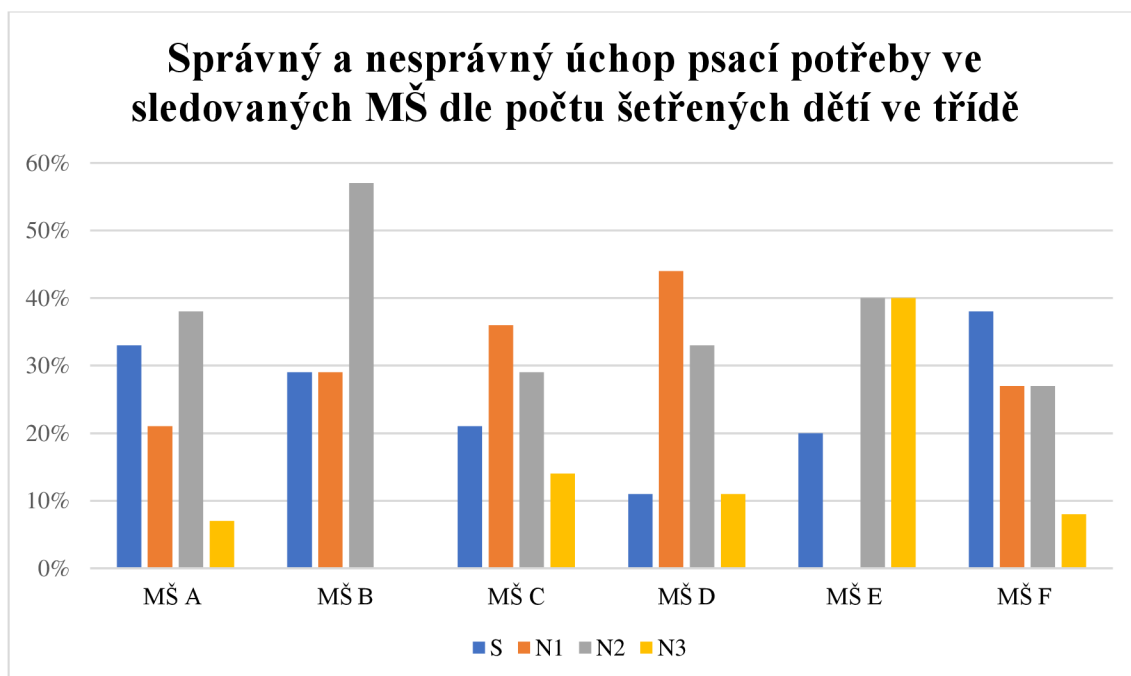
Z grafu č. 3 vyplývá, že šetřením bylo zjištěno, že u nesprávných úchopů jasně dominuje úchop N26. Nesprávný úchop N26 spadá do základní skupiny N2, kde dítě podkládá psací potřebu čtvrtým prstem s následujícím popisem: prsteníček, prostředníček a ukazováček se opírá o psací potřebu a palec ji přidržuje. Poté následuje nesprávný úchop N11, při kterém dítě sice podkládá psací potřebu třetím prstem, ale drží ji křečovitě a má prohnutý ukazováček. Ojedinele se vyskytují nesprávné úchopy N12 (dítě podkládá psací

potřebu třetím prstem – protažená hrstička), N22, N27 (dítě podkládá psací potřebu čtvrtým prstem), N33 či N37 (nestandardní postavení prstů).

Komentář: Výsledky šetření nesprávného úchopu poukazují na to, že nesprávným způsobem N26 drží psací potřebu více než čtvrtina dětí. O nesprávný úchop N26 se jedná tehdy, jestliže je psací potřeba dítěte podložena čtvrtým prstem s následujícím popisem: prsteníček, prostředníček a ukazováček se opírají o psací potřebu, palec ji přidržuje. Toto tvrzení by nás mělo vést k zamyšlení, jak vlastně tento úchop napravit.

Graf 4 zachycuje správný a nesprávný úchop psací potřeby ve sledovaných MŠ dle počtu dětí ve třídě. Na ose X jsou vyjmenovány MŠ, ve kterých byla analýza úchopu psací potřeby realizována. Osa Y zobrazuje procenta výskytu správného a nesprávného úchopu psací potřeby.

Vybrané MŠ, které byly mnou navštíveny, se nachází v Libereckém kraji. Jedná se o 5 městských MŠ a 1 venkovskou MŠ. V MŠ A a v MŠ F bylo šetření realizováno ve více odděleních. Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 103 dětí, z toho v MŠ A 42 dětí, v MŠ B 7 dětí a v MŠ C 14 dětí. MŠ D mi pro výzkum poskytla 9 dětí, MŠ E pouze 5 dětí a MŠ F 26 dětí.

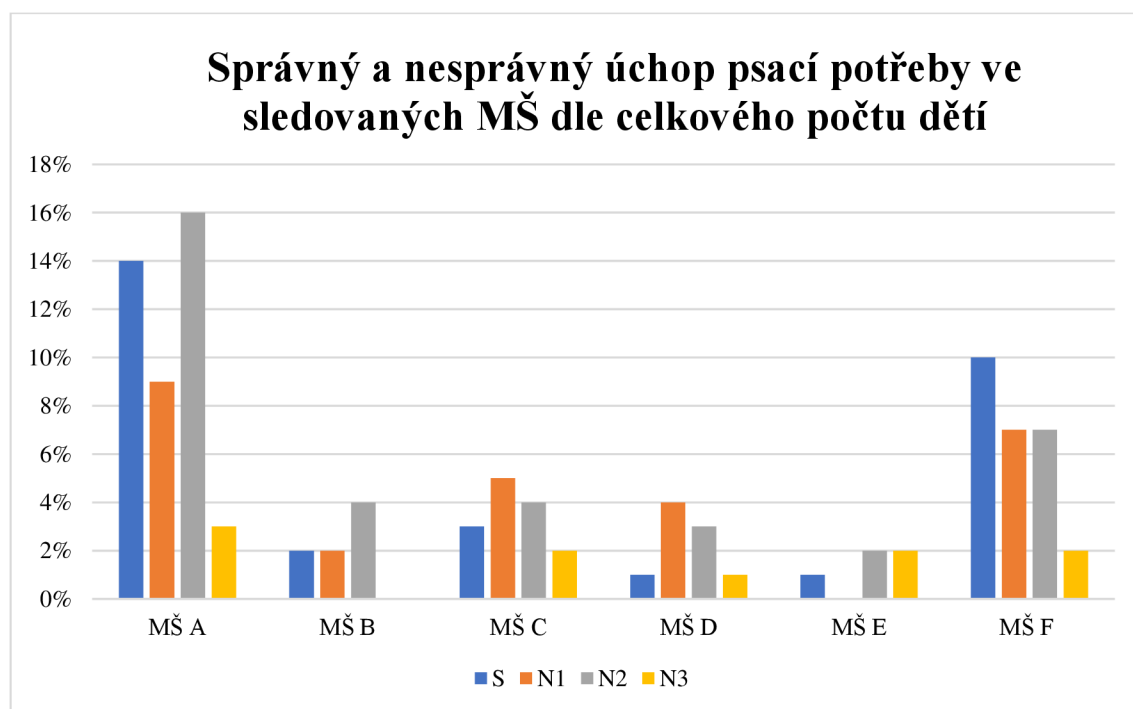
Graf 4: Správný a nesprávný úchop psací potřeby ve sledovaných MŠ dle počtu šetřených dětí ve třídě

Z grafu č. 4 si můžeme všimnout, že v MŠ A a MŠ F z celkového počtu dětí ve třídě přesahuje počet dětí se správným úchopem psací potřeby 30% hranici. Naopak nejnižší

procentuální výskyt správného úchopu byl zaznamenán v MŠ D. Nesprávný úchop (N1) převažuje v MŠ D, kde děti podpirají psací potřebu třetím prstem s následujícím popisem – křečovitý úchop či špetkový úchop s palcem. V MŠ E nebyl úchop N1 vůbec zaznamenán. Úchop N2 výrazně dominuje v MŠ B, kde bylo zkoumáno pouze 7 dětí. Je třeba upozornit na to, že v MŠ B se nevyskytl žádný úchop typu N3 a úchopy S a N1 jsou hodnotově stejné – 29 % z celkového počtu 7 šetřených dětí v MŠ. Největší procentuální hodnota úchopu N3 je v MŠ E.

Komentář: Dvě MŠ s ohledem na počet dětí ve třídě přesahují 30% výskyt správného úchopu psací potřeby. Největší procentuální hodnota výskytu nesprávného úchopu je v MŠ D.

Graf 5 popisuje správný a nesprávný úchop psací potřeby ve sledovaných MŠ dle celkového počtu dětí. Stejně jako u předchozího grafu jsou na ose X vypsány navštívené MŠ a na ose Y procenta výskytu správného a nesprávného úchopu psací potřeby.

Graf 5: Správný a nesprávný úchop psací potřeby ve sledovaných MŠ dle celkového počtu dětí

Graf č. 5 poukazuje na to, že nejvíce dětí z celkového počtu (103) drží správně psací potřebu v MŠ A. Nejméně správných úchopů je pozorováno v MŠ D a v MŠ E. Nesprávný úchop N1 nebyl vůbec zaznamenán v MŠ E. Nejnižší procentuální hodnota úchopu N2 z celkového počtu dětí je v MŠ E, na rozdíl od předchozího grafu, kde,

dle počtu dětí ve třídě, s nejmenší procentuální hodnotou úchopu N2 převládá MŠ F. Úchop N3 se vyskytuje pouze výjimečně, dokonce v MŠ B nebyl vůbec zaznamenán.

Komentář: Ve sledovaných MŠ převažuje nesprávný úchop, a to především N2, kdy dítě podkládá psací potřebu čtvrtým prstem (viz podkapitola 2.2 Klasifikace úchopu psací potřeby – nesprávný úchop).

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá úchopem psací potřeby dětmi v mateřské škole. Teoretická část je členěna do dvou hlavních kapitol. První kapitola se věnuje grafomotorice a jejímu rozvoji. V této kapitole je popsána hrubá a jemná motorika, faktory ovlivňující kresbu dítěte předškolního věku, je zde vymezen pojem laterality a zmínka o kreslení a psaní leváků. Dále tato kapitola popisuje skupiny grafomotorických prvků a návyky pro rozvoj grafomotoriky, které jsou významnou součástí při přípravě správného úchopu psací potřeby a měly by být dostatečně zautomatizované. Jedná se především o správnou polohu těla, správné postavení ruky, uvolnění ruky při kreslení a psaní, úchop psací potřeby a osvětlení pracovní plochy. Druhá kapitola se věnuje úchopu psací potřeby v předškolním věku, zahrnuje podkapitolu týkající se klasifikace úchopu psací potřeby, která je následně rozdělena dle věkového období dítěte. Najdeme zde i popis a fotografie jak správného špetkového úchopu, tak i nejčastějších chybných úchopů. Druhou kapitolu dále tvoří nácvik a náprava úchopu psací potřeby, volba psací potřeby a cviky k rozcvičení a uvolnění ruky.

Praktická část se zaměřuje na výzkumné šetření a analýzu úchopu psací potřeby. Cílem této části bylo zhodnotit úchop psací potřeby dětmi v mateřské škole. V praktické části byly zvoleny tři dílčí cíle a 3 výzkumné otázky. Jako metody výzkumného šetření jsem využila strukturovaný rozhovor a analýzu dokumentů. Prvním cílem byla fotodokumentace úchopu psací potřeby dětmi ve vybraných mateřských školách. Druhý cíl byl vyhodnocení analýzy na základě získaných fotografií úchopu psací potřeby. Třetím cílem byla realizace a následné vyhodnocení strukturovaného rozhovoru realizovaného s učitelkami ve vybraných MŠ. K těmto výše zmiňovaným cílům se vztahují tři výzkumné otázky. První dvě výzkumné otázky se vztahují k cíli č. 1 a 2, třetí výzkumná otázka se pojí k cíli č. 3.

První výzkumná otázka ověřovala, *jaká část dětí již v MŠ má vyvozen správný úchop psací potřeby*. Poté, co byl vyhodnocen správný a nesprávných úchop psací potřeby ze získaných fotografií, jsem zjistila, že správný špetkový úchop psací potřeby se podařilo navodit u 31 dětí. U dětí ve věku do 54 měsíců se vyskytuje ještě poměrně málo správných úchopů, ale s rostoucím věkem dítěte počet správných úchopů mírně roste. Častější procentuální výskyt správných úchopů byl zaznamenán u holčiček. Některé ze zkoumaných dětí se ke správnému úchopu psací potřeby přibližovaly, nicméně s odchylkami. U zbylých dětí je třeba se nadále věnovat navození správného úchopu.

Druhá výzkumná otázka se zaměřovala na to, *které nesprávné úchopy ve sledovaném vzorku respondentů převažují. Ze 103 šetřených dětí převažuje 72 nesprávných úchopů. Nesprávné úchopy psací potřeby dětí se značně lišily. Nejvíce převažuje nesprávný úchop N26, kterým drží psací potřebu 29 dětí. Nesprávný úchop N26 definujeme, jestliže dítě podkládá psací potřebu čtvrtým prstem a prsteníček, prostředníček a ukazováček se opírají o psací potřebu, palec ji přidržuje. Mezi další často objevené nesprávné úchopy sledovaných dětí patří úchop N11, kdy dítě podkládá psací potřebu třetím prstem, ale drží ji křečovitě a má prohnutý ukazováček. Tímto způsobem držely děti psací potřebu v 15 případech ze 72 nesprávných úchopů. Většina nesprávných úchopů psací potřeby dětí byla ovlivněna také volbou psací potřeby a nesprávnou polohou těla při kreslení.*

Třetí a zároveň poslední výzkumná otázka zjišťovala, *jaké postupy paní učitelky ve vybraných MŠ využívají při nápravě nesprávného úchopu psací potřeby dětmi v předškolním věku. Odpověď na tuto otázku byla získána pomocí strukturovaného rozhovoru s dotazovanými učitelkami z vybraných mateřských škol. Strukturovaného rozhovoru se zúčastnilo 6 učitelek s různou délkou pedagogické praxe. Zmiňované metody dotazovaných učitelek byly odlišné. K metodám, které tyto učitelky využívají, patří např. názorná metoda správného úchopu. Tři učitelky ze šesti zmínily zařazení uvolňovacích grafomotorických cviků v kombinaci s motivačními básničkami. Jedna zkoumaná MŠ využívá k nápravě nesprávného úchopu dětí také rozvojové úchopové hry. Všechny vybrané MŠ v dnešní době využívají psací potřeby s ergonomickou úchopovou zónou.*

Zvládnutí správného úchopu psací potřeby je nedílnou součástí školní úspěšnosti dítěte po nástupu na základní školu. Neměli bychom grafomotorický rozvoj dítěte podceňovat a měli bychom být v tomto směru dítěti nápomocní k úspěšnému zvládnutí správného úchopu psací potřeby. Psaní této bakalářské práce mi přineslo mnoho zkušeností a znalostí v oblasti úchopu psací potřeby dítěte. Domnívám se, že tato bakalářská práce by mohla pomoci studentům, rodičům či pedagogům k navození správného špetkového úchopu u dětí.

Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje

ANDERSON, Jean, 1993. *Dobry start do školy: jak můžete připravit vašemu dítěti dobrý vstup do školy*. Praha: Portál. ISBN 80-85282-66-6.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina & ŠMARDOVÁ, Vlasta, 2010. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy. Moderní metodika pro rodiče a učitele*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2569-4.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina & ŠMARDOVÁ, Vlasta, 2006. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-0977-9.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina & ŠMARDOVÁ, Vlasta, 2015. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 2. vydání, Moderní metodika pro rodiče a učitele. Brno: Edika. ISBN 978-80-266-0658-1.

DOLEŽALOVÁ, Jana, 2010. *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-693-3.

FASNEROVÁ, Martina, 2018. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0289-1.

JOHNOVÁ, Jana, 2019. *Výzkumná sonda do stavu grafomotorické přípravy dětí předškolního věku*. Gramotnost, pregramotnost, vzdělávání, vol. 3, no. 2, pp. 47–71. ISSN 2533-7882.

KŘÍŽOVÁ, Žaneta, 2017. *Výtvarné náměty a techniky v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-343-8.

LANGMEIER, Josef & KREJČÍŘOVÁ, Dana, 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.

MLČÁKOVÁ, Renata, 2009. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2630-4.

PRŮCHA, Jan & KOŤÁTKOVÁ, Soňa, 2013. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0495-4.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška & MAREŠ, Jiří, 2003. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.

SKUTIL, Martin, 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7.

SURYNEK, Alois, 2001. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press. ISBN 8072610384.

ŠVARŤÍČEK, Roman & ŠEDOVÁ, Klára, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

VODIČKA, Ivo, 2008. *Nechte leváky drápat: metodika levorukého psaní, kreslení a malování*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-479-3.

ZELINKOVÁ, Olga, 2001. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program: [nástroje pro prevenci, nápravu a integraci]*. Pedagogická praxe. Praha: Portál. ISBN 80-7178-544-x.

Internetové zdroje

KOZELSKÁ, Barbora, 2019. *Hraním ke psaní: Jak připravit předškoláka na psaní ve škole*. Ostrava. Dostupné také z: [Hraním-ke-psaní_brožura.pdf \(ppp-ostava.cz\)](#)

MŠMT. 2021. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online] Praha, ČR: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2021 [cit. 2022-11-13]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>

SPRÁVNÁ POLOHA TĚLA PŘI KRESLENÍ A PSANÍ. *Jak správně psát* [online]. Praha, 2015 [cit. 2022-11-13]. Dostupné z: <https://www.jak-spravne-psat.cz>